

Ніва

ТЫДНЁВІК
БЕЛАРУСАЎ
У ПОЛЬШЧЫ

<http://www.kurier-poranny.com/niwa>

№ 30 (2306) Год XLV

Беласток 23 ліпеня 2000 г.

Цана 1,50 зл.

Шлях да ўзаемнасці вядзе праз Белавежу

Ніна БАРШЧЭУСКАЯ

15-16 чэрвяна адбылася Міжнародная навуковая канферэнцыя „Шлях да ўзаемнасці”. Гэты шлях прывёў сёлета ўдзельнікаў штогадовай канферэнцыі ў Белавежу. Была гэта ўжо восьмая сустрэча. Варта прыгадаць, што ідэя канферэнцыі нарадзілася ў 1992 годзе ў Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта.

Прыемна заўажыць, што з году ў год расце зацікаўленне канферэнцыяй. Прыйывае таксама ахвотных выступіць у якасці суарганізатораў. Да сталых арганізатораў „Шляху да ўзаемнасці”, такіх як: згаданая ўжо Кафедра беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, Польскае беларусазнаўчае таварыства, Навукова-асветны цэнтр імя Францішка Скарыны, Польскі інстытут у Мінску, сёлета далучыліся Польскае навуковае таварыства ў Беларусі ды Беларуская бібліятэка імя Францішка Скарыны ў Лондане.

Канферэнцыю „Шлях да ўзаемнасці” адкрыў загадчык Кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта і адначасова старшыня Польскага беларусазнаўчага таварыства Аляксандар Баршчэўскі, які, гаворачы аб мэтах канферэнцыі, заўважыў м.інш., што апрача тэм, прысвечаных польска-беларускім сувязям і канфліктам у гісторыі ды літаратуры, ужо чарговы раз ўдзельнікі канферэнцыі засяроджваюць сваю ўвагу таксама на беларускім літаратурным, культурным і публістычным жыцці ў эміграцыі, пра што не так даўно нельга яшчэ было гаворыць у Беларусі.

З прывітаннямі і пажаданнямі плённай працы звярнуліся да ўдзельнікаў канферэнцыі: міністр адукацыі Рэспублікі Беларусь В. Стражак, што было перададзена ў вуснай форме дырэктарам Навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны ў Мінску Л. Уладыкоўскай-Канаплянік, і дырэктар Польскага інстытута ў Мінску Цэзары Карпінскі, які ў дасланым лісце выявіў спадзяванне, што гэта сустрэча будзе чарговым крокам у галіне даследавання спадчыны абодвух народаў — польскага і беларускага. Канферэнцыю наведаў дэкан факультета Прыкладной лінгвістыкі і ўсходнеславянскіх філалогій Варшаўскага ўніверсітэта праф. д-р габ. Антоні Сэмчук, які горача прывітаў усіх ўдзельнікаў канферэнцыі, пажадаў добра гавуковага плёну і падкрэсліў, што не толькі эмаксыянальна, але таксама па меры магчымасцей фінансава падтрымлівае такія навуковыя ініцыятывы Кафедры беларускай філалогіі, як канферэнцыя „Шлях да ўзаемнасці”, якія добра служаць сужыццю супрацоўніцтву двух суседніх дзяржаў — Польшчы і Беларусі.

[працяг 4]

Даволі спакойна і годна адыхаць у нябыт традыцыйная беларуская вёска.

Фота Аляксандра ВЯРБІЦКАГА

Рэінкарнацыя вёскі

Яўген МІРАНОВІЧ

Здавалася, што там, дзе былі беларускія вёскі, праз пару гадоў астануцца толькі кусты і рэшткі комінаў. Яшчэ нядайна той, хто навучыўся чытаць і пісаць, уцякаў у горад быццам бы яго мясцовасць мела заліць Семяноўскае вадасховішча. На вёсках аставаліся амаль выключна пенсіянеры, п'яницы і жыццёвяя няўдачнікі. Не прыпынілі псіхозу ўцёкаў у горад нават спрыяльнія эканамічныя ўмовы для сельскай гаспадаркі, якія з'яўліся ў сямідзесятых гадах.

Эканамічны занядаб сельскай гаспадаркі ў дзесянтыя гады толькі ў нязначнай ступені закрануў беларускую вёску, таму што яна ўжо як грамадска-гаспадарчая з'ява праста пера стала існаваць. Пенсіянеры, на шчасце, даволі рэгулярна атрымліваюць свае месячныя платы, і хця яны адносна мізэрныя, аднак у існуючых рэаліях дазваляюць іх атрымальнікам захаваць вышэйшы сацыяльны ўзровень за той, які мелі яны тады, калі былі гаспадарамі. Дзякуючы пенсіям на вёсцы людзі маюць нейкія гроши, якія дазваляюць на праіснаванне дробным гандлярам харчовыми прадуктамі. Даволі спакойна і годна адыхаць у нябыт традыцыйная беларуская вёска з яе карэннымі жыхарамі.

Новай з'явай у краівідзе нашай вёскі ў апошнія гады стала масавае аднаўлянне старых хатаў. Аднаўляючыя яны за кошт прывезенага з Беластока і іншых гарадоў Польшчы капіталу. Найчасцей новымі ўладальнікамі вёсковых будынкаў становяцца дзеци тых людзей, якія так панічна ўцякалі з вёскі. Але ў некаторых мясцовасцях хаты купляюць зусім новыя людзі, ства-

раючы ў іх камфартабельныя ўмовы для летняга сямейнага адпачынку. Сёліца двухтыднёвая пабытка ў марскім ці мазурскім курорце каштует паўтары тысячи злотых ад чалавека. Тым часам у беларускай вёсцы можна за дзесяць тысяч зл. набыць хату, якая астанеца на вечнасць. Таму ў Заблудаўскай гміне, напрыклад, амаль зніклі хаты, якія пуставалі, пакінутыя людзьмі, і чакалі пакуль час вырашыць іх канчатковы лёс. „Нашы людзі” ў гарадах, пабачыўшы, што вакол уласнікамі падворкаў, лугоў, лясоў становяцца прыезджыя „беластоцкія паны”, хутка пачалі ісці іх следам.

Аднаўленне вёсковай архітэктуры ідзе, аднак, паводле перыферыйнай беластоцкай моды. Традыцыйную цменную чарапіцу заступае бліха, а пласт-масавы сайдынг прыкрывае старыя брусы. З'яўліся таксама новыя агароджы. Старыя штыкеціны, зробленыя дыскавай пілой, заступаюць штораз часцей гладка шліфаваныя і маляваныя дошчачкі на невысокім падмурку.

Але не толькі старыя будынкі мяняюць вонкавы выгляд. Унутры новыя ўладальнікі стараючыя абавязковая пастаўіць ванну і унітаз. Не ўяўляюць ужо яны сабе як можна жыць без санітарнага аbstаліяўання. Іх продкам не прыйшло нават у галаву, што ў хаце можна пабудаваць нешта, што заступіць нужнік.

У пэўным сэнсе можна заўважыць нешта накшталт спаборніцтва ў галіне эстэтычнага забеспячэння акружэння дамоў. Тут вельмі выразна відаць, што гроши выкарыстоўваюцца больш рацыянальна. Мяняеца таксама вёсковы фальклор. Зрэдку цяпер можна сустрэць на вёсцы п'янага мужыка ў гу-

[працяг 2]

Не пускае слоў на вецер

У 15 салецтвах Кляшчэлайскай гміны пражывае каля 3,5 тыс. насельніцтва. Зямля тут слабенькая. У асноўным 5-6 класаў. Аднак бурмістр Кляшчэляў аптымістычна спаглядае ў будучыню. Не адмовіца ад выканання тых планаў, пра якія гаварыў у час выбару яго на пасаду бурмістра.

[гаспадарка 3]

Можна жыць без Леніна

У Вільні на Лукішскай плошчы Ленін ішчэ большы стаяў. Сёння не засталося па ім і следу. І не відаць, каб Вільня па гэтай прычыне штосьці страціла са сваёй прыгажосці. Аказваецца, можна жыць і без Леніна.

[замежжжа 4]

Месца для паэта

Дырэктар бібліятэкі ў Бельску запрасіў паэтаў, з надзеяй, што праз год будзе Бельскія дні паэзii. І што будзе іх больш — каля стала, дзе заселі Зоя Сачко, Юры Баена і Іван Кірызюк стаяла яшчэ крэсла для іншага паэта.

[культура 5]

У кіпцюрах уяўнай традыцый

Сучаснае Купалле на Беласточчыне апіраецца на ўяўных традыцый. Перш за ёсё, на літаратурных творах. Многа арыгінальных ідэй давозяць нам суродзіцы з Беларусі. З найбольш закінутых куткоў краіны.

[звычай 8]

Пачалася адбудова царквы

Новая капліца ў Нарве адбудоўваецца на каменным фундаменце згарэлай царквы. Сваім выглядам будзе адлюстроўваць папярэдні храм — канструкцыю на плане прамавугольніка, з прымыкающим алтаром і з прытворам са званіцай з заходу. У адрозненні ад папярэдняй — будзе муравана з цэглы, замест дрэва нутро аздобіць тэракота, а месца гонты зойме дах з бляхападобнага рэчыва.

[рэканструкцыя 9]

Прыйдзеца начаваць у полі

У адпаведнасці з законамі, справу бяздомных сабак павінна вырашыць гміна, але абыходзіць яе бокам. У законе аб ахове жывёл выразна напісаны, што „гарантаванне апекі над бяздомнай жывёлай і вылаўліванне яе — гэта ўласная задача гміны”.

[проблема 11]

Беларусь — беларусы

Даведнік аб беларусах

Дарагія суайчыннікі, калегі, сябры!

Нарэшце мы можам прапанаваць Вашай увазе першую частку даўно запланаванага энцыклапедычнага даведніка „Беларусы ў свеце”. Называецца яна „Беларусы і ўраджэнцы Беларусі ў памежных краінах”.

Работа над даведнікам „Беларусы ў свеце” была распачата ў Цэнтры імя Ф. Скарыны ў 1993 г. у адпаведнасці з аднайменнай Дзяржаўнай праграмай. Да 1997 г. яна вялася на грамадскіх пачатках. З 1997 г. кірауніцтва і фінансаванне работы ажыццяўлялася Дзяржаўным камітэтам па спраўах рэлігіі і нацыянальнасцей. Тады ж было вырашана падзяліць даведнік на дзве часткі: памежныя краіны (уключаючы новыя дзяржавы, якія ўтварыліся на тэрыторыі былога Савецкага Саюза) і далёкае замежжа. Такі падзел быў абумоўлены спецыфікай матэрыялу: у памежных краінах (тэрмін „блізкае замежжа” быў тут адкінуты як наўкуова недакладны) беларусы з’яўляюцца пераважна карэнным (аўтахтонным) насельніцтвам або перасяленцамі, у „далёкім замежжы” — пераважна эмігрантамі (еканамічнымі, палітычнымі).

У кожнай частцы матэрыялы згрупаваны па чатырох раздзелах: агульныя артыкулы; арганізацыі, установы і падзеі; перыядычныя выданні і зборнікі; персаналії. Унутры раздзелаў артыкулы размешчаны ў алфавітным парадку. У раздзеле „Персаналіі” ўключаныя як дзеячы беларускай дыяспары (у тым ліку з Беласточчыны, аўтары „Нівы”), так і ўраджэнцы Беларусі — не толькі беларусы, але і рускія, палякі, габрэі, літоўцы, татары. Выбар ажыццяўляўся зыходзячы як са значнасці асобы, яе дзейнасці, так і наяўнасці матэрыялаў. Прытым у дачыненні да асоб, якія не засведчылі сваю беларускасць (належнасцю да

арганізацый дыяспары, творчасцю на беларускай мове і г.д.), пад увагу бралася толькі тэрыторыя сучаснай Беларусі (г.зн. не ўключаны ўраджэнцы Беласточчыны, Віленшчыны, Латгаліі, Пскоўшчыны, Смаленшчыны, якія да рэвалюцыі ўваходзілі ў Гродзенскую, Віленскую, Віцебскую і Магілёўскую губ.). З другога боку, Віленшчына да 1939 г. не разглядаецца як тэрыторыя памежной краіны, паколькі яна арганічна была звязана з заходнімі часткамі Беларусі. Не ўключаны ў даведнік агульнавядомыя ўраджэнцы Беларусі, дзейнасць і творчасць якіх належыць пераважна Польшчы (Т. Касцюшка, С. Манюшка, А. Міцкевіч, Ю. Нямцэвіч і інш.) і Расіі, звесткі пра якіх ёсць у агульнадаступных энцыклапедіях.

У храналагічным плане ўвага ў даведніку засяроджана на беларускай дыяспары XX ст. Але ў агульныя артыкулы і ў раздзел „Персаналіі” ўключаныя таксама матэрыялы XVI-XIX ст.ст.

Рукапіс даведніка быў у 1998 г. прапанаваны выдавецтву „Беларуская энцыклапедыя”, але ён там, нягледзячы на супольныя старанні, ляжаў без руху. І вось з’явілася магчымасць апублікацыі рукапісу ў ініцыятыўным прыватным выдавецтве „Энцыклапедыкс”.

Заказвайце зборнік! Ціна даведніка з перасылкай — 20 долараў. Мы спадзяємся, што кніга будзе выдадзена да канца 2000 года. Зразумела, у даведніку будуць прагалы, але мы спадзяємся, шаноўныя чытачы, запоўніць іх у наступных выданнях.

**Адам Мальдзіс,
навуковы рэдактар даведніка,
прэзідэнт ГА „Міжнародная
асацыяцыя беларусістай”**

Адрас для заказу:
Беларусь, 220100, Мінск 100, п/с 220,
„Энцыклапедыкс”, факс 0-0375-172-34
32 79

„Птушыны рай” у Полацку

У цікаве відовішча ператварылася прэзентацыя новай персанальнай выставы полацкай габеленшчыцы Таццяны Козік, якая адбылася 7 ліпеня ў выставачнай зале полацкага Музея беларускага кнігадрукавання. Выставка атрымала назыву „Птушыны рай”. У прэзентацыі ўзялі ўдзел трои мадэльеры Ірына Брушнікіна (Наваполацк), Ірына Прахарэнка і Іаланта Шведава (Віцебск), а таксама полацкое мадэльнае агенства „Сафія”. Ірына Брушнікіна адмыслова да гэтай падзеі выканала новую калекцыю „Крылы колеру лёну”.

Значнае месца ў гэтай культурнай акцыі адводзілася й паэзіі. Са сваімі вершамі выступілі полацкія паэткі Леона Сом і Ірына Дарафейчук. У сваёй экспазіцыі мастакі выкарысталі вершаваныя тэксты палячаніна Алеся Аркуша і паэткі з Беласточчыны Надзеі Артымовіч, якую яна назвала любімай паэткай. Да таго ж у сваім выступе падчас адкрыцця выставы Таццяна Козік прадэкламавала верш бельской паэткі „З неспакойных дарог вяртаюся ў сваё гніздо...”

В. К.

Рэінкарнацыя вёскі

[1 — працяг]

мовых ботах. Часцей тут пачуеш пах печанага мяса на г.зв. грылях. Нават „новыя беларусы” прадукты з грыля запіваюць півам. І, зразумела, нават пасля піва не пачуеш ад іх беларускай мовы. Пажылья вяскоўцы стараюцца таксама прыстасавацца да новай культуралагічнай з’явы. Сваім дзесяцям адказваюць на мове „цывілізацыі”. „Новыя беларусы” не маюць ніякай ідэі, ап-

рача ідзі свайго прыватнага інтэрэсу, а ўсё што перашкаджае рабіць кар’еру, зарабляць гроши бесцзырмонна адкідаюць. Беларускасць для іх гэта нейкі экзатычны Лукашэнка і яго краіна, бэзгэкатоўскі фэст і ўспамін пра традыцыю продкаў, якая дакучліва напамінае ім пра іншасць і прымушае пастанянна хаваць яе, так як тыя старыя брусы пад сайдынгам.

Яўген Міранович

Французская прэмія беларускаму вучонаму

„У Беларусі непрыхільна ставяцца да доследаў аб уплыве паслядоўнасцей аварыі на Чарнобыльскай АЭС на здароўе насельніцтва”, — да такога сенсацыйнага для цывілізаванай Еўропы вываду прыйшла французская газета „Le Monde”. Пры гэтым яна паведамляе, што на нешматлікіх вучоных, асмяліўшыхся публічна заяўляць аб небяспечы, якой падвяргаецца насельніцтва, аказваеца моцны ціск. Лепшы гэтаму прыклад — былы рэктар Гомельскага медыцынскага інстытута Юрый Бандажэўскі.

Французскія журналісты прыгадалі, што прафесару Бандажэўскому ўсё яшчэ пагражае судовы разбор (улады намераны абвінаваціць яго ў атрыманні хабараў). Але зусім па-іншаму дзейнасць вучонага ацэнъвае міжнародная супольнасць. Арганізацыя Amnesty International назвала Бандажэўскага „патэнцыяльным вязнем сумлення”, а французская асацыяцыя „Лекары супраць ядзернай вайны” наўкравала беларускаму вучонаму за прашэнне прыбыць у пятніцу 30 чэрвеня ў Францыю для атрымання прысвоенай яму спецыяльнай прэміі. Аднак улады не дазволілі Бандажэўскому пакінуць тэрыторыю Беларусі.

Як паведамляе „Le Monde”, „на пра-

цягу нейкага часу Бандажэўскі быў пазбаўлены магчымасці выязджаць з Мінска. Толькі нядыўна змог ён вярнуцца ў Гомель — горад, дзе выдатныя вучоны на працягу дзесяці гадоў кіраваў медыцынскім інстытутам, які займаецца вывучэннем паслядоўнасцей чарнобыльскай катастроfy”.

Непрыемнасці Юрыя Бандажэўскага, адзначае „Le Monde”, пачаліся з той пары, калі стаў ён крытыкаўцем дзейнасць дзяржаўных фондаў абаронны ахвяр чарнобыльскай аварыі і публікаўцам вынікі сваіх доследаў, прысвечаных перш за ўсё уплыву на жыццё важныя органы дзяцей павышанага ўзроўню ўтрымліваючагася ў арганізме цэзію-137. „Установіўшы сувязь паміж канцэнтрацыяй цэзію-137 у арганізме дзяцей і шматлікімі паталогіямі, напрыклад, сэрца, Бандажэўскі апублікаўцам гэтыя матэрыялы. Але перажываючы насталыгі па савецкіх часах беларускі рэжым на працягу некалькіх ужо гадоў стымулюе вяртанне насельніцтва ў найбольш заражаныя зоны і замоўчвае сапраўдныя маштабы праблемы з мэтай скарачэння бюджетных расходаў”, — канстатуе газета „Le Monde”.

Беларусская деловая газета № 795 ад 5.07.2000 г.

Пастанова Сената Чэшскай Рэспублікі адносна становішча ў Беларусі

12 ліпеня 2000 г. Сенат Чэшскай Рэспублікі прыняў пастанову ў справе становішча ў Беларусі. У галасаванні бралі ўдзел 65 сенатораў. „За” прагаласавала 49, „супраць” — 4 (камуністы). „За” таксама галасаваў міністр замежных спраў ЧР Ян Каван (сенатар ад сацыял-дэмакратаў).

Ініцыявалі пастанову сенатары Ян Румл (Унія Свабоды, былы дысідэнт ды міністр унутраных спраў) і Міхаэл Жантойскі (Грамадзянска-дэмакратычны альянс, былы пасол Чэхіі ў ЗША).

Яны абодва з’яўляюцца сябрамі замежнага камітэта Сената. Раней камітэтам былі ініцыяваны слуханні па становішчы ў Беларусі з удзелам як афі-

з міжнароднымі нормамі ды адпавядала абавязкам Беларусі, якія вынікаюць з яе членства ў АБСЕ

5. заклікае ўрад Чэшскай Рэспублікі, каб на ўсіх міжнародных форумах рабіўся націск на аднаўленне дэмакратыі ды выкананне правоў чалавека ў Беларусі

6. апелюе пра сваіх прадстаўнікоў Беларусі, каб аднавілі дэмакратычнае функцыянаванне органаў дзяржаўнай улады ды правааховы

4.

заклікае ўлады Рэспублікі Беларусь да аднаўлення перамоў з апазыцыйнай ды ўядзення ў дзяяньне выбарчага заканадаўства, якое было ў згодзе

Па словах Ш. Бяршэўскі, рашэнне Клінтара абапіраецца на весткі, што беларускія ўлады прымаюць недастатковыя намаганні дзеля таго, каб сітуацыя ў Беларусі адпавядала „міжнародна прызнаным правам рабочых”. У 1999 годзе аб’ём бяспошліннага экспарту з Беларусі ў ЗША склаў 26,7 мільёна долараў.

Сяргей Батаеў

www.open.by, 4.07.2000 г.

ЗША пазбавілі Беларусь мытных льгот

Беларусь пазбаўлена права на бяспошлінны ўвоз сваіх тавараў на амерыканскія рынак, — такое рашэнне прыняў прэзідэнт ЗША Біл Клінтан. У распаўсюджанай заяве прадстаўніка ЗША па гандлёвых пераговорах Шарлен Бяршэўскі гаворыцца, што рашэнне было прынята з-за таго, што „уряд Беларусі працягвае абмажоўваць правы прафсаюзаў і праследуе прафсаюзных лідэрў”.

Не пускае слоў на вецер

Калі я слухаў выбарчую праграму Аляксандра Сяліцкага, як кандыдата на пасаду бурмістра горада Кляшчэлі 28 кастрычніка 1998 г. на інаўгуратыйнай сесіі, дык чамусьці падумаў, што дэпутаты павінны даверыць гэтаму чалавеку. А радны Шэвяк, быццам апраўдаўночы мае думкі, канстатаваў у час рэкамендацыі: „Сапраўдны гаспадар і добры арганізатар... Гміна ў мінулым дабілася пры ім немалых поспехаў”.

Планы ў спадара Сяліцкага былі амбітныя: пабудаваць вадасховішча ў Рэпчышцах, мадэрнізаваць гарадскія трансфармы ды вуліцы ў Даших і Тапарках, пабудаваць спартыўную пляцоўку, добраўпрадаваць парк, рыначную плошчу і мноства іншых аб'ектаў.

— Як рэалізуеце Вашы планы? — пытала кіраўніка кляшчэлеўскага самаўрада.

— Маём распрацаваную дакумента-

цию на вадасховішча, — гаворыць бурмістр Сяліцкі. — У жніўні або верасні аўкцыён на пабудову асноўной чашы вадасховішча плошчай 15 гектараў, а калі будзе выканана, дык і работы пачнуцца. У другім туры гэтай каштоўнай інвестицыі зоймемся будовай калектара, даязных дарог да вадасховішча, а затым і базы для адпачынку. Не абазначае гэта, што вадасховішча з'яўляецца адзінай нашай інвестицыяй. Нядайна закончылася пракладка асфальтнага палатна ў Палічнай, якое выходзіць ужо па-за вёску. Прадбачваецца правесці асфальтную дарогу да самых Кляшчэляў. Маём распрацаваную дакumentацию на мадэрнізацыю вуліцы ў Тапарках і Саках як і чатырох вуліц у самых Кляшчэлях: Свярчэўскага, Каперніка, Касцюшкі і Парковага пляца. Спадзяюся, што яшчэ ў гэтым годзе пракладзем асфальтнае палатно на вуліцы Свярчэўскага і Касцюшкі. Пачалася мадэрнізацыя спартыўнай пляцоўкі. Маём амбітную футбольную каманду „Ожэл”. Гэта для яе будуеща стадыён з бегавой дарожкай навокол стадыёна і трывунай для балельшчыкаў. Праўда, не будзе ён надта вялікі, бо не маём замнога грошай, але за тое свой, уласны.

— А калі гаворым пра гроши, як разшаце гэтую проблему?

— Рэалізацыя інвестицыі ў вялікай ступені вядзеца грамадска-гаспадарчым спосабам. Маём наладжаны вельмі добрыя контакты з фірмамі, якія дзейнічаюць на нашай тэрыторыі. Кіраўнікі **Drewexpolu**, **Poldrewu** і **Baumy S.A.** бясплатна падсылаюць нам сваю тэхніку, а мы даем ім ільготы ў падатках, калі спатрэбіцца. Не значыцца, што не карыстаемся дзяржаўнымі датацыямі. Але гэтых і так для нас не хапіла б. Варта пры нагодзе адзначыць, — гаворыць спадар Сяліцкі, — што зараз у Кляшчэлях сяляне многа будуюцца. Нядайна, напрыклад, вырас у горадзе новы пасёлак **Sójcze Wzgórze**. З трыццаці пляцовак прызы-

наны затраты па прычыне засухі ацніваюцца на 70%, — працягвае бурмістр Сяліцкі. — Сялянам неабходная дапамога. Нямногія пакарыстаюцца працаванымі дзяржавай крэдытамі, бо ў наступных гадах і так не разлічаюцца яны з банкам, паколькі няма прыбылку ў гаспадарцы. Дзяржава пакінула сялян самых сабе. Тыя 10 мільёнаў зл., якія абяцае ўрад сялянам у якасці дапамогі, гэта кропля ў моры, калі раздзяліць іх на 6-7 ваяводстваў. Ды і невядома яшчэ, ці гэтыя гроши будуць. Смешным здаецца быць і тое, што падляшкі ваявода не змагла афіцыйна прызнаць засуху стыхійным бедствіем. Можна сказаць з поўнай адказнасцю, што ўрад проста не хоча памагчы сялянам. Нават у суседняй Славакіі, краіне намнога бяднейшай, урад прад'явіў сялянам грошовую дапамогу і на працягу двух-трох месяцаў траціна сялян атрымала гроши на папайненне затрат.

У 15 салэцтвах Кляшчэлеўскай гміны працьвіваюцца каля 3,5 тыс. насельніцтва (у самым горадзе каля 2 тыс.). Зямля тут слабенькая, у асноўным 5-6 класаў. Прывытак з сельскагаспадарчага падатку не вялікі, зважыўшы тое, што сёлета даюцца многія ільготы па прычыне засухі, скарачаецца і гмінная каса. Аднак бурмістр Кляшчэляў аптымістычна спаглядае ў будучыню. Не адмовіцца ад выканання назначаных інвестицый і тых планаў, пра якія гаварыў у час выбару яго на пасаду бурмістра. Бо спадар Сяліцкі не пускае слоў на вецер!

Уладзімір СІДАРУК

Малавядомы атракцыён

У натуральным пейзажы Чыжоўскай гміны можна прыкметыць шмат элементаў, якія ў сапраўднасці не з'яўляюцца творам прыроды, а слядамі дзеянісаў чалавека ў мінулым. На першы погляд іх цікава нават заўважыць. Невялікія ўзгоркі, паўкруглыя землянія валы, купалападобныя копчыкі парослыя трапой, звалы вялікага каменя — гэта малавідочныя ў сваёй сённяшній форме месцы, дзе ў далёкім мінулым людзі жылі, працавалі, узводзілі ахоўныя канструкцыі, хавалі сваіх родных.

Вось прыклады некалькіх помнікаў

мінулага. На землях вёскі Збуч ёсць розныя сляды пасяленняў. Адзін з іх — гарадзішча з абарончым валам — размешчаны каля вёскі, недалёка шашы Бельск-Падляшскі — Гайнайка. На ўскрайні лесу знаходзяцца часткова захаваныя раннесярэдневяковыя магілы ў каменных абкладах. Памерлых перад пахаваннем не спальвали. Пры іх знайшли шклянныя пашеркі і іншыя ўпрыгожанні з бронзы, а таксама жалезні нож. Недалёка адсюль ёсць курганныя магілы ў выглядзе высокіх капцоў. Абодва аб'екты — „Вал” і „Могілкі-

Дрэйф у віртуальнае

Пад'ехаў я ў Вульку-Выганоўскую і Москаўцы — вёскі на паўднёвым канцы Арлянскай гміны. Ад чыгуначнага прыпынку ў Сухавольцах недалёкая прагулка. Спачатку лес, пасля пасадкі, далей аблагі і — бліжэй першай з іх — Вулькі — нівы. Палеткі тывя розныя, так як і розныя гаспадары, што іх абрабляюць. Ёсць збожжа тэхнарэтычна пачышчанае гербіцыдамі, а ёсць і збожжа, дзе красуецца валошка і іншыя зёлкі, якія не толькі радуюць вока, але і з'яўляюцца тою чыстай фармакалагічнай сырэвінай, а мо лепш нават сказаць — кастылём, які дапамагае пакінутым на вёсцы людзям сяк-так трymацца на ногах. Бульбе на некаторых палетках засушаная і намарожаная глеба не дала дастатковай колькасці жыватворнай вільгаці і рачочки яе даволі стракатыя. Нямногія калівы аўса, якім удалося вырвацца з зярніт, не атрымалі патрэбнай ім для росту сілы і чахнуць не далей пядзі ад зямлі-карміцелькі.

На першым панадворку гаспадар ладзіць вароты. Згадваю яму пра авёс.

— Сёлета ўся ярына такая, — адказвае мне, — толькі азіміна крыху трymацца.

Іду далей. Кіруюся ў солтысаву хату, каб распытаць пра вёску, але солтыс недзе выехаў і позна вернеца. Але, папраўдзе, не надта патрэбная нейкай пра яе інфармацыя, бо сам позірк многае высвятляе. Гаспадарчыя будынкі амаль павальна валяцца. І хаты рыхтуюцца следаваць за імі; некаторыя ўжо пустуюць.

За царквою будынак, які здаўся мене школай. Упэўніваюся ў гэтым, спытываючы мужчын перад крамай. Заходжу ў той будынак, які калісь бурліў радасным дзіцячым жыццём. Сёння там гу-

Грабняк” — занесены ў спісак помнікаў і знаходзяцца пад аховай.

Варта было б, каб улады Чыжоўскай гміны а таксама Гайнайскага павета паставілі табліцы з інфармацыяй аб гэтым цікавым гістарычным помніку старадаўнісці. Затым паклапаціліся пра пабудову стаянкі для аўтамабіляў. Рэшта будзе ўжо залежаць ад вынаходлівасці і ініцыятывы зацікаўленых асоб, каб з часам узнікла да вышэйзгаданых помнікаў г.зв. турыстычная сцежка. Гэта ж зусім малавядомы атракцыён Гайнайшчыны.

Варта падумаць, што яшчэ зрабіць, каб турысты па дарозе з Бельска-Падляшскага ў Гайнайку ды ў Белавежу маглі тут затрымавацца хача на кароткі час

ляе вецер і святыня вучобы бярэ курс у тым жа напрамку, што і вёска.

На царкве рыштаванні. Храм, які — як мяне калісь навучалі на ўроках рэлігіі — мае нагадваць карабель, бароніцца перад дрэйфаваннем зямнога тлення, бо ж павінен быць сімвалам вечнай памяці сваім прыхаджанам.

У суседніх Москаўцах карціна падобная, як і ў Вульцы. Заходжу ў адну хату. Пажылая гаспадыня не надта ахвотная гутарыць са мною — аглядае тэлебачанне. У тэлевізары — не тое, што ў сваёй вёсцы — вялікі прыгожы свет, маладыя, здаровыя, прыгожыя людзі напоўнены процьмай палымяных страсцей. Рай. Радасць.

Зайшоў я яшчэ да аднае доўгажыхаркі.

— Ты можа міне смерць прынёс? — спыталася мяне.

— Не, — адказаў я. — Я гэтым не займаюся.

— А можа ведаеш, хто б міне смерць прынёс?

— Ёсць нейкія разбойнікі, але я з імі незнаёмы...

Маладога суседа, праз адну хату, гэтай 96-гадовай жанчыны я тыдзень раней пытала пра пажылых людзей у ягонай вёсцы, а ён міне пра яе не змог зганаць...

І праз Вульку-Выганоўскую, і праз Москаўцы не праходзіць ніякая лінія публічнага транспорту і некаторыя людзі тут жывуць як на бязлюдным востраве; жыць тут не ахвота. Жыццё сваё выносяць з рэалынага, нецікавага вясковага свету ў свет віртуальны — у віртуальныя, бліскучыя Мехіка ці Рью-дэ-Жанейра. А самыя вёскі — быццам ужо і без іх.

Аляксандар ВЯРБІЦКІ
Фота аўтара

Шлях да ўзаемнасці вядзе праз Белавежу

[1 ♂ працяг]

Беручы пад увагу факт, што канферэнцыя праходзіла на Гайнаўшчыне, арганізатары мэтанакіраваным палічлі азнямленне прысутных з гісторыяй гэтай замлі ды з сённяшнім яе проблемамі, пра што распавялі: войт Белавежы Станіслаў Куювяк ды бурмістр горада Гайнаўкі Анатоль Ахрыцюк. Пра ліцэі ў Бельску-Падляшскім і Гайнаўцы, у якіх выкладаецца беларуская літаратура і мова, расказала дырэктар бельскага ліцэя Зінаіда Навіцкая.

На канферэнцыю прыехалі шматлікія даследчыкі з розных навуковых асяродкаў і розных гарадоў Беларусі ды Польшчы: з Гродна, Мінска, Магілёва, Гомеля, Любліна, Вроцлава, Варшавы. У час двухдзённай сутрэчы абмяркоўваліся гісторычныя, культурна-літаратурныя і моўныя пытанні.

Палік, беларус, ліцвін ці літовец, а можа летувіс? — значыць, як праходзіла эвалюцыя крытэрый ў нацыянальна-культурнай прыналежнасці на працягу двух апошніх стагоддзяў — гэтую проблему па стараўся высветліць Рышард Радзік, які звярнуў увагу прысутных на тое, што нельга сённяшніх крытэрый нацыянальнай прыналежнасці пераносіць на мінультуру стагоддзі. Лёсы экспаўстанцаў і рэвалюцыянероў першай паловы XIX ст. у святле царскага маніфеста 1856 г. прадставіў Язэп Янушкевіч. А. Радаман акунуўся яшчэ глыбей у мінуўшчыну і раска-

заў пра земскіх ваяводскіх ураднікаў польскага паходжання ў II палове XVI ст. Беларускай культуры: уплывам XVIII і XIX ст. ды фарміраванню самабытнасці было прысвечана выступленне В. Салеева. З польскімі культурна-асветнымі установамі і працай між польскага насельніцтва на самым усходзе БССР на абрашарах Калінінскай акругі ў гадах 1924—1927 пазнаёміў прысутных I. Пушкін. Ігар Жук задумоўваўся, у якой ступені памежны стойб з'яўляецца перашкодай у сужыцці суседніх народаў. Пра польска-беларускі ўзаемадачыненні ў галіне культуры, літаратуры і публіцыстыкі гаварылі В. Карапеўская, Л. Кулажанка ды I. Тамільчык. Пра цяжкасці, з якімі змагаецца сённяшняя Беларусь, распавёў Сяргей Габрусеўч.

Беларускай эміграцыйнай проблематыцы былі прысвечаны такія тэмы, як: Уладзімір Жылка — перакладчык Бруна Ясеневіка (Л. Сінькова), Беларускае эміграцыйнае літаратурнае згуртаванне „Шыпшина“ (А. Баршчэўскі) і эміграцыйная газета „Бацькаўшчына“ пра адукатыўную сістэму БССР (Н. Баршчэўская). Тут варты выказаць слова вялікай удзельніцы Беларускай бібліятэцы імя Ф. Скарыны ў Лондане і яе дырэктару а. Аляксандру Надсану, што так беражліва захоўвае ў бібліятэчных фондах багатую пісьмовую спадчыну беларускага эміграцыйнага жыцця, ды нястомнаму

ініцыятуру і выдаўцу ўсё новых і новых эміграцыйных матэрыялаў і документаў Вітаўту Кіпелю — дырэктару Беларускага інстытута навукі і мастацтваў у Нью-Йорку.

Вялікую ўвагу ўдзельнікі канферэнцыі засяродзілі на творчасці класікаў беларускай літаратуры і іх сувязях з Польшчай. Пра польскія кропніцы купалаўскага нахнення гаварыла Ірына Багдановіч. „Новую зямлю“ Якуба Коласа чытаў папольску перакладчык гэтай паэмы Часлаў Сянюх. Элементы паэтыкі ў прозе Васіля Быкава знайшоў Тамаш Вельг. Тып беларуса ў „Паляўнічых акварэльках з Палесся“ Янкі Лучыны прадставіла Любоў Уладыкоўская-Канаплянік. Пра сувязі Янкі Брыля з Польшчай расказала Надзея Панасюк. Творчасць Максіма Танка ў вачах палікай ахарактарызавала Віялета Родак. Постаць Аляксандра Юношы-Гзоўскага — забытага пісьменніка і журналіста Беларусі, Расіі і Польшчы прыгадаў Віталь Скарабан.

Былі таксама рефераты, прысвечаныя пісьменнікам з Літаратурнага аўяднання „Белавежа“. Пра Беласточчыну ў творчасці „белавежцаў“ гаварыў Ян Жамойцін, а Ала Брадзіхіна — пра анатычныя матывы ў лірыцы кахання Алеся Барскага.

З беларускім фальклорам Гомельшчыны пазнаёміла прысутных Валянціна Новак.

Мовазнаўчай проблематыцы прысвяцілі свае выступленні: I. Яшкін (Мясцовыя географічныя назвы былога Гродзенскай губерні. Матэрыялы Рускага географічнага таварыства — 1837 г.), Міхал Савіч (Аддзеяслойныя назоўнікі з фарман-

там -ач са значэннем суб’екта дзеяння ў наднарвенскіх беларускіх гаворках Беласточчыны), Альберт Барташэвіч (Канвергенцыйныя працэсы ў сучаснай беларускай мове).

Хочацца адзначыць, што ўдзельнікі канферэнцыі правялі два дні не толькі за сталом дыскусій у Белавежскім доме культуры, але знайшлі час таксама на бліжэйшае азнямленне з рэгіёнам і беларускай культурай: наведалі слáуную Гайнаўскую царкву і Беларускі музей у Гайнаўцы, а цэлы вечар у чацвер правялі ў Гайнаўскім доме культуры, дырэктарам якога з'яўляецца Мікалай Бушко. Тут сустрэліся з беларускай песней у выкананні калектыва беларускай песні пры Гайнаўскім доме культуры, пра дзейнасць якога распавёў М. Бушко, а пазней гасцей чакаў багаты пачастунак. Варта заўважыць, што тады спявалі не толькі харысты, але таксама ўдзельнікі VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі „Шлях да ўзаемнасці“.

Польскія і беларускія арганізатары канферэнцыі пастанавілі, што IX выпуск будзе праведзены ў Беларусі. Было ўзгоднена таксама, што трэці том матэрыялаў канферэнцыі „Шлях да ўзаемнасці“ будзе выдадзены пры выкарыстанні друкарскай базы Навукова-асветнага Цэнтра імя Ф. Скарыны і Міжнароднай асацыяцыі беларусісту.

Ніна БАРШЧЭУСКАЯ

навучающа на ёй дзеце ў школах і студэнты ва ўніверсітэтах. Нават рэкламы польскага радыё „Znad Wilii“ напісаны па-літоўску.

Для параўнання, тыдзень раней жыхары Гродна выказвалі мне — перад камерай — свае мары. Найчасцей чую такое: зарабляць 70 долараў у месяц. Але, каб мець такія гроши, патрэбныя не абы-якія знаёмы. Інакш, праца ёсць, але па 15—20 долараў. Розніца між тымі двума градамі відочная голым вока: на вуліцах, у крамах, рэстаранах.

Рэспубліка Беларусь, замест таго, каб стаць нацыянальнай дзяржавай, вярнулася ў савецкія часы. Пагранічнікі з яменна-капуснымі значкамі на шапках, зялёна-чырвоныя камуністычныя сцягі над дзяржаўнымі будынкамі і аграмадны дзядзя Ленін на Плошчы Тызенгаўза, якога не можна рушыць, бо гэта „архітэктурная каштоўнасць“.

У Вільні на Лукішкай плошчы Ленін яшчэ большы стаяў. Сёння не засталося па ім і следу. І не відаць, каб Вільня па гэтай прычыне штосьці страціла сваёй прыгажосці. Аказваецца, можна жыць і без Леніна.

Мікола ВАЎРАНЮК
Фота Аліны ВАЎРАНЮК

Можна жыць без Леніна

Літоўцы дбаюць пра сваё мінулае. Жму́дская клуня з агароджай у музеі пад адкрытым небам ў Румынікес каля Коўна.

Быў я чатыры дні на Літве і стала мене крыйдна за... Беларусь!

Дзве савецкія рэспублікі ў момант развалу імперыі былі больш-менш на тым

самым узроўні. Але літоўцы пайшлі на пабудову нацыянальнай дзяржавы, раскідалі калгасы, парвалі ніці залежнасці ад Москвы і расійскай сыравіны. Помні зі-

шившагося 21 лютага 1913 г. такого великого событія (300-летіе царствовання дома Романовых) просіць надлежнае начальніцтво переименаваць вновь вознікшій посёлок наш на землях Бацикі-Дальніе на деревню „Романовку“ і сельское общыцтво с „ІІ-е Бацикі-Дальніе“ на „Романовское“, равно и наше народное училище с „Дальне-Бациковскага“ на „Романовское“.

І сёння ў Сямітыцкай гміне ёсць вёска Раманаўка, размешчаная блізка Бацікай-Далёкіх, якая атрымала сваё імя дзякуючы расійскай імператарскай фаміліі Романовых.

Па-за прыведзеным фактам, у лютым 1913 года, у сувязі з юбілем імператарскай сям'і Романовых, быў зменены імёны яшчэ шэрагу населеных пунктаў тагачаснай Гродзенскай губерні, як заўсё-

ды „па жаданні мясцовага насельніцтва і з вялікай радасцю“. У Бельскім уездзе „Раманаўскай“ назвалі новаствораную сялянскую грамаду „Нікалаева-Годышево“ Малешаўской воласці, а таксама Кленіцкую воласць перайменавалі ў „Кленіцка-Раманаўскую“. У Брэсцкім уездзе ў Высоку-Літоўскую воласці вёску Нава-велінава назвалі „Нікалаеўская“, вёску Наварасна — у „Аляксееўская“, вёску Наваплянта — у „Раманава“; у Матыкальскай воласці сялянскую грамаду Хутары — у „Раманаўскую“. У Кобрынскім уездзе ў Азяцкай воласці паселішча Пералум’е перайменавалі ў „Міхайлаўскае“, а ў Зібрагоўскую воласці паселішча Рачкі — у „Аляксееева“. У Пружанскім уездзе ў Чарнякоўскую воласці вёску Міжлессе — у „Раманава“.

Генадзь СЕМЯНЧУК

Месца для паэта

Зоя Сачко і Юры Баена.

Дырэктар бібліятэкі ў Бельску за- прасіў паэтаў, з надзеяй, што праз год будзе гэта літаратурны клубік, варшатныя сустрэчы, і нават Бельскія дні паэзіі, а што гэта закончыцца выданнем невялічкага альманаха маладых бельскіх паэтаў. І што будзе іх больш — калі стала, дзе заселі Зоя Сачко, Юры Баена і Іван Кірызюк стаяла яшчэ запрашальнае крэсла для іншага паэта. А наступнікаў вядомых творцаў можа бытло ўжо ўбачыць у зале бібліятэкі — гэта бельская маладзь, якая знайшла час у спякотны дзень у час вабячых зусім іншым Дні Бельска зайсці ў бібліятэку, прыслушашца вершам, падумаць.

Дырэктар Веслаў Цесляк, сам ма-

стак, ды адразу відна, што і са словам ён дружыць, красамоўна прывітаў сабраных і прыклікаў музу паэзіі. Сустрэча была падрыхтавана цікава — з выстаўкай, прысвечанай творчасці паэтаў, з біяграмі, партрэтамі, кнігамі, перакладамі на польскую і іншыя мовы, выданнямі тутэйшымі і замежнымі. Сам падбор паэтаў, цікавых людзей, вядомых у Бельску — Зоя (вядома пад паэтычным імем Зося) Сачко — настаўніца польской мовы ў ПШ н-р 3, ствараючая вершы на бельскай гаворцы, Юры Баена — настаўнік геаграфіі ў той жа школе, паэт беларускай мовы, і Іван Кірызюк, цяпер чыноўнік, вядомы калісьці чытакам „Нівы” як аў-

тар радкоў на роднай бельскай гаворцы, які ўліў сябе ва ўкраінскую плынь і стварае на ўкраінскай мове — мог зацікавіць чалавека неабавязковая апантанага лірыкай, сваёй і чужой. Як скажаў адзін з прысутных вучняў, „гэта цікавыя людзі”, вядомыя яму са школы, арыгіналы, рэдкія ў свеце. І што вучні ганарацца, што былі іх настаўнікамі. І ўзорам — бо насупраць стала з героямі сядзелі маладыя аўтары, друкаваныя ўжо, лаўрэаты беларускага і іншых літаратурных конкурсаў. Так што ім вядомыя ўжо дылемы і клопаты, звязаныя з матэрый словам і яго духам. Як узікае верш, ці бывае штосьці такое як натхненне і „вэна”? Колькі вершаў можна напісаць і за які час? Моночу, ці ў час урока? І ўвогуле — што гэта такое: паэзія? Спадар дырэктор скажаў ясна: гэта не ёсць справа нармальная пісаць вершы, калі ты вырас з юначага ўзросту (падобна як і ў мастакоў — усе дзеци малююць, а заставаюцца тыя... што малюваць карцін не могуць перастаць). Но паэзія — гэта мастацтва не для кожнага, нармальная. „Іншы раз была паэзія «патрэбай хвілі», зброяй, аргументацыяй, але: хоць мінаюць моды, гэты від мастацтва, універсалны — астасцца”, — разважаў вядучы сустрэчу і, пакуль пачалі падаць нясмелыя пытанні з залы, запытаяў творцаў пра пачаткі іх творчасці і тое, што іх натхненне.

Іван Кірызюк сцвердзіў, што бывае так, што доўга яму не пішацца па прычыне недахопу часу, але калі нойдзе адпаведная хвіліна, можа, прысেўшы ў спакоі, стварыць нізку вершаў, якіх хапіла б і на зборнік — настолькі нахопіца за той час перажыванняў ды роздумуў. А Юры Баена ўспомніў свой дэбют у „Ніве” — было гэта 1 красавік 1973 г. (пісаць пачаў яшчэ раней, як вучань пачатковай школы). З хвальваннем паказаў пажоўкую выразку з „Зоркі”, з рубрыкі „Вучнёўская творчасць”.

Убачанне свайго верша ў друку было такім здарэннем, як першы келіх шампанскага! Мая эйфарыя сягала зеніту. Уражанне большае як пасля выдання першага зборніка, — успамінаў Ю. Баена. — А паэзія для мяне гэта аазіс, куды заўсёды магу ўцячы, аднавіць сілы, узбройцца ад параз.

А Зоя Сачко робіць так, калі надыходзіць творчая хвіля:

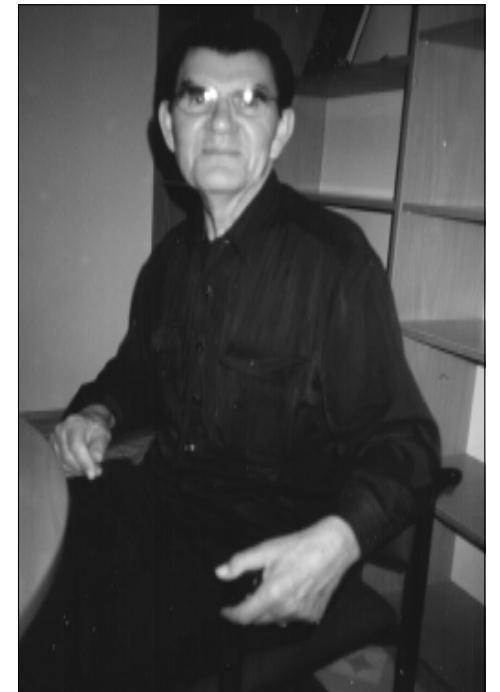
— Тады кідаецца ўсё, і пішацца. Пішацца якраз у вашым узросце. А каб пісаць, трэба таксама чытаць. Чытанне, апроч уласнага досведу, узбагачае нутро чалавека.

Размова з Зояй Сачко, настаўніцай і маці пішчугага чалавека, думаю, была вельмі карыснай для маладых творцаў. Яна размаўляла з імі як з прафесіяналамі, дзелячыся ўласнымі вопытамі. А калі ёй самай пішацца?

— Знаходзімся ў такім стане, як быццам па-за рэальным часам, у хвіліну найбольшай кумулациі пачуцця, інтэлектуальнай і эмацыйнай напругі. Для творцы, па-моему, найважнейшы сам акт стварання. Але з бегам часу аўтар усё больш працуе, аналізуе свой верш. Што не значыць, што той верш будзе лепшы...

Аўтары чыталі свае творы. Найбольшае ўражанне ўчынілі хіба паасонныя вершы Зоі Сачко. У тых хвіліны быццам прападалі мураваныя сцены бібліятэкі, „дома збору дасягненняў”, а адкрываючыся простор на Бельск, на паветра, нівы, былое і тое, што ёсць.

Міра Лукша
Фота аўтара

Карціць мне спытацца ў спадара Шабовіча, ці ўбачыў ён яшчэ калі-небудзь бацьку.

Бацька быў рэабілітаваны пасля смерці Сталіна, сцвярджае госць. На Беларусь не было ні да каго, ні да чаго вяртасцца. Пасяліўся ён у Вільні, там жаніўся. Праўда, бацька пісаў Жарскім і свайму брату Пятру, каб яго ўзялі ў Амерыку. Спачатку дзядзька нават хацеў яго ўзяць, але пасля перадумав. Відаць, хапіла яму нас, уздыхнуў спадар Шабовіч. А мы ж не мелі грамадзянства і запрасіць яго не маглі.

Бацька памёр даволі хутка, але засталіся дзве дачкі і адзін сын, а таксама ўдава. Цяпер я еду да іх таксама, каб пазнаёміцца, канстатаваў Святаслаў Шабовіч. Ад часу ж, калі бацьку забралі, мы з ім ужо не ўбачыліся.

(працяг будзе)

Ада Чачуга
Фота аўтара

Хацеў убачыць Беларусь

Чалавек з Тэхаса

(4)

Закончыўшы ў 1966 годзе вучобу ў амерыканскіх універсітэтах, Святаслаў Шабовіч (на здымку) мог распачаць сваю працу па прафесіі. Адразу працаўваў у штаце Мічыган, пасля ў Тэхасе, у Паўночнай Караліне, Індіяне, ізноў вярнуўся ў Тэхас і там працаўваў у Эдынбургу.

Бібліятэказнаўцы былі ўсюды патрэбны, але спадар Шабовіч шукаў яшчэ адпаведнай атмасфери дзеля працы. А людзі былі розныя, і цяжка было маладому чалавеку, народжаному на Беларусі, прыстасавацца да амерыканскіх умоў, у якія ўпляяла яго лёс ваеннае завіруха. Працаўваў ён у пяці універсітэтах і адным каледжы ў штаце Паўночная Караліна.

Перад тым, як другі раз Святаслаў Шабовіч пачаў працаўваць у Тэхасе, дзесяць гадоў працаўваў у штаце Індіяна, у Гамандзе (Purdue University). У чым заключалася яго праца бібліятэкара ва ўніверсітэце? Трэба было набываць кніжкі, выпісваць часопісы, набываць мікрофільмы, тримаць сувязь з прафесарамі, размяркоўваць гроши, выбіраць, што найбольш патрэбнае, а што можа пачакаць.

Ва ўніверсітэце ў Эдынбургу (Тэхас) я працаўваў, расказвае спадар Святаслаў, шэсць гадоў (1981-1987 гг.). Прыйехалі мы туды з жонкай (Люсіль Бат), з якою я быў жанаты з 1968 года. Яна працаўваў там у іншым універсітэце (Pan American University). Калі ва ўніверсітэцкай бібліятэцы змянілася адміністрацыя, я не мог супрацоўнічаць з новым кіраўніцтвам. Я перайшоў на працу ў сярэднюю школу (6-8 класы), дзе вёў бібліятэку і навучаў бібліятэкарскім

ведам. Заказваў таксама камп'ютэры, часопісы і кніжкі, дапамагаў наведальнікам.

Вечарамі, скажаў спадар Шабовіч, я бегаў ва ўніверсітэт на настаўніцкія курсы. Я ж ніколі не меў права быць настаўнікам. Мне далі трэх гадоў дзеля набывацца і гэтых кваліфікацый. У школе якраз шукалі людзей з прафесіяй бібліятэказнаўцы. Паколькі жонка надалей працаўваўала ва ўніверсітэце, мы нікуды не выехалі, і ў школе я працаўваў адзінаццаць гадоў, аж да выхаду на пенсію.

Які быў лёс сяцёра спадара Святаслава, тых, што трапілі з ім у Амерыку? Ірына, наймалодшая, як я ўжо мела на году адзначыць, жыла ў Чэхіі і мела аднаго сына, які цяпер живе і працуе ў Амерыцы. Ні спадару Шабовічу, ні яго сярэдняй сястры Ніне на дзяцей не пашанцавала.

Ніна пасля гімназіі атрымала стыпендыю на вучобу ў каталіцкі каледж. Яна гэты каледж закончыла і атрымала званне бакалаўра хіміі. Тады вучылася ў Тэхналагічным універсітэце ў Чыкага і атрымала там званне магістра. Нейкі час Ніна працаўваала біяхімікам. Марылася ёй, каб стаць лекарам. Але яе ў Чыкага не прынялі. Тады наогул прымалі мала жанчын. Ды і трэба было мець гроши. І тады, успамінае Святаслаў Шабовіч, яна вырашыла падацца на Філіпіны, ва ўніверсітэт, дзе выкладалі на англійскай мове. Там яна закончыла вучобу, але ў Амерыцы трэба было здаць экзамен, каб магчы працаўваць. Ніна живе і працуе ў горадзе Сеатл, на заходнім узбярэжжы, у штаце Вашынгтон. Жыве адна. Разведзеная.

Старэйшая з сяцёра, Фаня, трэх гадоў таму памерла ў сне. Фаня выйшла замуж за беларуса Сяргея Лук'янчыка. Яна пераехала ад дзядзі Пеці да мяне, у Дэтройт. Там яна сустрэла (у 1955 годзе) свайго будучага мужа, які прыязджаў з Кліўленда. Пераехалі ў Кліўленд, там узялі шлюб і яна засталася.

У Сяргея быў дом. Ён працаўваў у фірме, якая гандлявала сайдынгам і аднаўляла дамы. Пасля яны прыступілі да суполкі з яго братам. Гэта было ў Кліўлендзе ў штаце Агаё, міль дзвеяноста-сто пад Пенсільванію. Пераехалі туды. Рабілі трубы для цэнтральнага ацяплення. Відаць, суполка з братам (хаты былі там і іншыя) не цалкам задавальняла Сяргея, і ў пачатку сямідзесятых гадоў ён вырашыў заснаваць уласную фабрыку. Пераехалі ў штат Кентакі. Там пабудавалі новы дом і фабрыку. Там Фаня закончыла ўніверсітэт (штудзіравала бухгалтэрый, якая была ёй вельмі прыдатная).

Фаня і Сяргей дачакаліся семярых дзяцей. Усе яны радзіліся, сцвярджае іх дзядзька Святаслаў Шабовіч, яшчэ перед фабрыкай, у Кліўлендзе, і хрысцілі іх у Беларускай аўтакефальтай праваслаўнай царкве. Усе дзеци ўжо пакончылі школы, адна толькі наймалодшая дачка штудзіруе яшчэ ў Чыкага псіхалогію.

Толькі адна іхня дзяўчына (найстарэйшая дачка) не закончыла вышэйшай адукацыі. Адзін сын закончыў эканамічнае аддзяленне, другі — інжынер-будаўнік, трэці сын — інжынер-нафтавік, чацвёрты, наймалодшы з сыноў, закончыў аж трэх напрамкі: інжынерню, бізнес, а таксама ж ён — магістр права. Адна з трох дачок закончыла вышэйшую школу медсяцёў. Толькі адно з Фаніных дзяцей працуе па прафесіі. Усе пайшлі ў бізнес.

Зорка

СТАРОНКА ДЛЯ ДЗЯЦЕЙ

Кашубскія легенды

Як лебедзі выратавалі Дамроку

На Кашубах няма хіба іншай мясціны так багатай у легенды як Хмельна. Найчасцей галоўнай герояніяй гэтых легендаў з'яўляецца князёўна Дамрока — дачка князя Святаполка. Калісьці ў Дамроку закахаўся воін, але без узаемнасці. Ён многа разоў прасіў, каб яна згадзілася на супольнае жыццё, але Дамрока не хацела. Аднойчы рышар рашыў здабыць Дамроку. Сілком уварваўся ў яе двор. Забраў князёўну ў свой дом, але яна і так не захадзела выйсці за яго замуж. Ваяр цярпіў чакаў. Калі пра тое даведалася служка Дамрокі, рашыла ёй да-

памагчы, карыстаючыся пры гэтым чарадзейнымі практикамі. Яна пэракінулася ў два белыя лебедзі і паліяцеля ратаваць князёўну. Калі Дамрока пабачыла лебедзяў, адчыніла вакно, села на іх і адляцела ў свой двор. Там падзякавала старечу за дапамогу і жыла доўга, спакойна і шчасліва ў сваім двары ў Хмельне. Цяпер таксама жыве памяць пра Дамроку. У Хмельне знаходзіцца вуліца Дамрокі, а хмяляне называюць свае дочкі яе іменем.

Анэта ГАЛИМСКАЯ,
Паўліна ПАШКО
„Кашэбско стонеца”

Уладзімір АРЛОЎ. Адкуль наш род

Бітва на Нямізе

Усяслаў Чарадзей праславіўся і сваімі ваеннымі подзвігамі. Сабраўшы моцную дружыну, ён перамог войска наўгародцаў, загадаў зняць з наўгародской Сафіі званы і прывезіці іх у Полацк. Потым Чарадзей зрабіў яшчэ адзін удалы паход на землі, дзе жылі літоўцы.

Поспехі палачанаў страшэнна напалохалі іхніх ворагаў. Трое сыноў Яраслава Мудрага на чале з кіеўскім князем Ізяславам напалі на Менск. Горад быў спалены, усіх мужчын пасеклі, а жанчын і дзяцей забралі ў палон.

Усяслаў не мог дазволіць варожай дружыне прарвацца ў глыбіню Полацкай дзяржавы. Два войскі сышліся паблізу Менска на рацэ Нямізе. Цэлы тыдзень яны, ашчадній-

шыся дзідамі, стаялі насупраць адно аднаго ў глыбокім снезе, а тады князь Чарадзей падняў над галавою руку з мячом, і закіпела бітва. Звінелі мячы, ламаліся ад смяротных удару дзіды, застывалі на снезе гарачая кроў. Старажытны паэт напісаў пра туую сечу:

*Нямігі крылавыя берагі
не збожжасам былі засеяны зноў —
засеяны косцьмі рускіх сыноў.*

Шмат Усяслававых воінаў палегла, аднак палачане баранілі радзіму, і гэта прымнажала ім сілы. Яны не пусцілі чужынцаў на нашу зямлю і прымусілі сыноў Яраслава адступіць.

Бітва на Нямізе адбылася ў 1067 годзе. Апавяданы пра яе, летапісы ўпершыню ўспомнілі ў сваіх запісах Менск. Ад гэтага года сталіца Беларусі і лічыць свой узрост.

(працяг будзе)

Штаны

— Вы адкуль прыйшлі, штаны?
— Мы, штаны, прыйшлі з вайны!

Абрахаюць нас прыдзіркі —
у баях здабыты дзіркі!
Надарваныя кішэні?
Там снарады для мішэні.
Нас запомніць назаўжды
крапіва, ваўчкі, дзяды.
Па карчах і па канавах
прагрымела наша слава!
З перамогай, без віны,
мы, штаны, прыйшлі з вайны...

Больш пытальнік не варта мне:
на вайне — як на вайне!

Ала КАНАПЕЛЬКА

„Кашубская” школа

Пан Станіслаў Клімовіч запрасіў нас у школу ў Хмельне. Носіць яна імя маёра Генрыха Сухарскага. Прыняў нас у сваім класе, у якім мы ўбачылі над дзвярыма герб кашубаў — кашубскі грыф. Прадстаўляе ён галаву арла і зад льва. Такое спалучэнне арла і льва абазначае кашубскую заўзятасць і адлагу. У класе знаходзіцца вялікі надпіс: „NIE MA KASZEB BEZ POLONII, A BEZ KASZEB POLS-CZI” („НЯМА КАШУБАЎ БЕЗ ПАЛЁНІІ, А БЕЗ КАШУБАЎ ПОЛЬШЧЫ”).

Наставнік расказаў нам легенду пра Дамроку. Мы яшчэ глядзелі фільм пра Хмельна „Дзве легенды”. З яго мы даведаліся, чым славіцца Хмельна: тут лепяць гаршкі, малююць на скле, спявачоць кашубскія песні, танцуваць свае танцы.

Пасля вучаніца чацвёртага класа, Агата Клімовіч, сказала нам кашубскі верш „Spiewome” („Спявайма”). Дзяўчыны з шостага класа расказали яшчэ іншыя, звязаныя з Хмельнам, легенды.

Магда АЎКСЕЦЮК
„Кашэбско стонеца”

Польска-беларуская крыжаванка № 30

Запоўніце клеткі беларускімі словамі.

Адказ на кашубска-беларускую
крыжаванку: јо — так, bialka — дзяўчына, czipa — кош, ptoci — птушкі, starka — бабуля, stegna — сцежка.

Лозунг: Кашубы.

Zapach	Sfinks	►	□	▼			▼		Sala
Wsparcie		▼	Futro		Komar			book	
►									▼
Chór	►				book	book		book	
	Silnik	►						book	

Кашубскія сябры з Хмельна.

Фота Ганны КАНДРАЦЮК

На кладцы ў Гдыні.

Фота Ганны КАНДРАЦЮК

Усім не дагодзіш

XIX Сустрэчы „Зоркі”, як і папя-рэдня, адзначыліся некалькімі хара-ктэрнымі прыкметамі: добрым надвор’ем, цікавымі краявідамі, на-раканнем людзей, якія „хацелі вя-ратцаца цягніком дадому” і найваж-нейшай справай — працай у рэдак-цыях.

Аднак, якая была прычына таго, што некаторыя „чытаючы тэксты марылі аб тым, каб адкруціць гала-ву і паставіць яе на стале”? Думаю, што ўся адказнасць спачывае на мужчынскай частцы Сустрэч або, лепш сказаць, яе недахопе. Вернем-ся да самага пачатку.

Ужо ў Беластоку сустрачанкі па-бачылі, што сустрачанская хлопцы, быццам беларускае сялянства — ад-міраюць. 23 дзяўчата, а нас трох — крыху дзіўна! У лепшы настрой увёў дзяўчат факт, што хлопцы, якіх хі-ба трэба запісаць у Чырвоную кні-гу, жывуць з імі ў адным пакоі. Ад-нак міналі супольна праведзеняя мі-нуты, гадзіны. У пэўнай хвіліне мы заўважылі, што жаночая частка Су-стрэч „Зоркі” намі... зануджаная! Цяпер крышку гэта разумею. Якія б мы не былі — прыгожыя, брыдкія — цяжка на працягу сямі дзён гля-дзець на адны і тыя ж тры воблікі. Некаторыя „сфінксы” пачалі нават цікавіцца нейкімі псеўдафутбалістамі...

У беларускай моладзі нямнога патрыятычных пачуццяў. Не выка-залі іх таксама сустрачанская хлопцы. Замест захапляцца гэтым, што „наша”, мы пачалі аглядацца за аў-тактонкамі.

Атрымалася даволі дзіўная сітуа-

цыя: дзяўчата не хацелі працаваць, бо былі намі зануджаны, а трох сустрачанскіх *amigos* замест пісаць, марылі аб кашубках. Але гэта не ўсё. У пэўнай хвіліне нуда замянілася ў злосць, а нават у нейкую няня-вісць. Да како? Вядома, да бедных, няяніных, спакойных хлопцаў. Адлюстраваннем жаночай агрэсіі было жудаснае патрактаванне нас над возерам. Асабліва пакрыўджаны быў найвышайшы ўдзельнік XIX Су-стрэч „Зоркі”, які, не ўваходзячы нават у ваду, быў найболыш мокры. Аднак цяжка гаварыць пра пера-можцаў у гэтай барацьбе (некаторыя да сёння маюць у вушах пясок).

Нягледзячы на ўсе перашкоды „недабіткі” хлопцаў увесе час інтэг-раваліся з жаночай часткай кашуб-скіх краязнаўцаў.

Аднак надышоў час развітання. У Гданьску амаль усё зноў стала нармальным. Здалося мне, што калі б даць ўдзельні(ч)кам карткі і аў-таручкі, атрымаліся б трэ разы леп-шыя артыкулы чым у Хмельне! А *amigos*? Туга была так вялікая, што мы два разы... згубіліся.

І тут узікае праблема. Пры арганізаванні наступных (?) Сустрэч „Зоркі” трэба падумаць, што леп-шае: хлопцы, якія бегаюць да дзяў-чатаці сустрачанкі, якія зануджаныя хлопцамі, што выгінулі як нейкія ма-манты. Адно пэўнае, як чалавек не будзе старацца, заўсёды знайдзеца хтосьці, хто будзе „трапляць у глы-бокую фрустрацыю”.

Міхась СЦЕПАНЮК

PS. Пакрыўджаных шавінізмам гэ-тага артыкула прашу прафесійна.

Кася ЯРАШЭВІЧ

* * *

на беразе
маёй прастадушнасці
у глыбіні маіх простых слоў
існуюць успаміны
аб... надзеі
якая прапала ў возеры тваёй
неўтаймаванай прагі

аб надзеі якая ўжо
не мае рэальных падстаў
каб ажыць

* * *

Мой жаль
— лабірынтом

вядзе да неба.

Мой плач

— рэчкай слёз

вядзе да раю.

Любоў да цябе не вядзе
нікуды.

* * *

холад

стружкай пльве ў даль
навокал цёмныя калюгі слёз
маіх слёз...

выпадкова выйшла рэчка
твайго зацікаллення мною

ужо позна

ці паспею прафесійцаў?

Кашуб па выбары

Цікавіла нас кашубская культура, мова, абраады і таму мы прыдумалі правесці інтар’ю з жыхарам кашубскай зямлі. Мы гутарым з былым настаўнікам Пачатковай школы ў Хмельне Збігневам ДАРШНІКАМ, які лічыць сябе кашубам.

— Ці Вы будзеце адсюль родам?

— Не. Я нарадзіўся ў Варшаве, браў удзел у варшаўскім паўстанні, а пасля лёс кідаў мяне па розных кутках свету. Быў у гітлераўскім канцлагеры, а на канец я трапіў у Хмельна.

— Вы лічыце сябе кашубам ці вар-шавякам?

— Душа варшавяка ўжо ў мяне памерла. Жыву тут ужо 40 гадоў і на працягу гэтага часу я ўжо змог стаць кашубам.

— Ці Вы ўмееце гаварыць на ка-шубскай мове?

— Так, праз гэтыя гады я яе на-вучыўся.

— Ці Вы ўдзельнічаце ў жыцці кашубаў?

— Так, пры арганізаванні розных кашубскіх конкурсаў, напрыклад, „Rodno mowe”, што значыць „Роднае слова”.

— Ці задаволены Вы, што трапілі ў Хмельна?

— Мне цяжка адказаць на гэтае пытанне, але думаю, што так. Гэта цікавая прыгода ў май жыцці, аб якой я напэуна ніколі не забуду.

— Дзякуем за размову.

— Я таксама дзякую.

Гутарылі Анэта ГАЛІМСКАЯ

і Паўліна ПАШКО

„Кашэбско столеца”

Памятны здымак з ліцэістамі са Штума.

Фота Ганны КАНДРАЦЮК

Кашубскі музей у Картузах

Дзеці і моладзь, якія прыехалі на Сустрэчы „Зоркі”, 11 чэрвеня наве-далі кашубскі музей, які знаходзіцца ў Картузах. Аглядальі мы стараадаўня прадметы, якія паказваў нам экспу-савод. Сярод экспанатаў сабрана ўсё, што патрэбна было кашубам да жыцця. Нам падабаліся цацкі для

дзяцей, выкананыя з дрэва і размаля-ваныя ў розныя колеры. Таксама ці-кавая ў кашубаў мэблі, асабліва раскладныя ложкі. Апрача таго ба-чылі мы касцёл. Ён пабудаваны ма-нахамі ордэна картузай у XIV ста-годдзі. Дах у ім нагадвае века труны.

А. ІВАНЮК, М. АЎКСЕЦЮК

Кашубская маслабойка.

Фота Ганны КАНДРАЦЮК

Легенда пра Нарву

Аднаго разу на Курашайскую Га-ру прыехала княгіня са сваёй дачкой, Нарвой. Дзяўчынка вельмі любіла сядзець на галіне вялікага дрэва, якое расло недалёка замка. Аднойчы се-дзячы на галіне яна загадала сабе вады. Яны мелі збанок, у якім заўсёды

была вада. Калі лакей прынёс піць, пабачыў, што каля Нарвы сядзіць вуж. Ад страху ўпусціў ён той збанок. З вылітай вады паўсталі рака Нарва, над якой пабудавалі вёску, якую людзі назвалі Нарвой.

А. ІВАНЮК

Нарваўскае Купалле

Выступае гурт „Крыві”.

Купалле — свята, якое адзначаюць многія беларусы, 7 ліпеня адбылося ў Нарве, дзякуючы Звязу беларускай моладзі. Аднак гэтае Купалле не можна парадаўнаць з папярэднім ці тым, якое адбылося пяць дзён раней у Белавежы. Несапраўдная інфармацыя пра гадзіну, а якой меліся пачацца выступленні, праблемы з тэхнічным афармленнем канцэрта давялі да таго, што людзі чакалі бяздзеяна дзве гадзіны ад 19⁰⁰ да 21⁰⁰. Вялікай нечаканасцю для старэйшай публікі былі форма гэтага свята і музыка, якую прадставілі арганізаторы. Ад пажылых гледачоў можна было пачуць, што не спадзяваліся яны „цяжкай” музыкі — року. Частка гэтай публікі пасля гадзіны пакінула канцэрт.

Большасць удзельнікаў ЗБМаўскага Купалля складалі маладыя людзі, якія ў сваю чаргу, былі захоплены музыкай такіх гуртоў як „Княжыч”, „Крыві”, „Праект 3”. Гэта яны атрымалі гарачыя аплодысменты і заахвочлі да танцаў моладзь. Вядучы Купалле Аляксандар Памідораў сам таксама спяваваў.

Пасля 23 гадзіны ўсе ўдзельнікі святкавання сабраліся над ракой. Пад спеў гурту „Княжыч”, які заваяваў сэрцы слухачоў сваім натуральным спевам без акампанементу інструментаў, дзякуючы пусцілі на ваду вянкі. Не зважаючы на холад і нізкую тэмпературу вады некаторыя юнакі, не распранаючыся, ускоквалі ў Нарву і лавілі вянкі. Узнагародай для іх

было піва. Згодна з Купальскай традыцыяй, каб ачысціць душу і цела, апрача пускання вянкоў на ваду, трэба было пераскочыць вогнішча. Аднак да гэтага ахвотных не было. Таксама ніхто не шукаў папараць-кветку, бо і дзе яе знайдзе? У рачных кустах?

Купалле прыцягнула ўвагу людзей з розных рэгіёнаў Польшчы. Апрача бельскага бурмістра, які прыбываў тут з сям'ёй інкогніта і настаўнікам з бельскага белліцэя, можна было спаткаць людзей з Варшавы, Кракава, Вроцлава. Былі прадстаўнікі беластоцкага тэлебачання, радыёвяшчання, фотарэпарцёры і журналісты. Адзін з пажылых жыхароў Нарвы сёлетніе Купалле падсумаваў так: „Гэта не свята для нас, звычайніх, старэйших людзей. Задзівілі і паразілі нас у гэтым годзе арганізаторы. Каб мы ведалі, што гэта так будзе выглядаць, ніхто з нас не даў бы на гэта згоды. То ж яны нават нармальна не спываюць, а крычаць толькі, захавацца не ўмешаюць”. Аднак іншай думкі прыгрымоўваюцца маладыя людзі, якія былі ў захапленні ад канцэрта. На ўвагу заслугоўвае таксама факт забеспечэння арганізаторамі парадку. Дзякуючы гэтаму не дайшло да непрыемных інцидэнтаў.

Купальскія гулянні трывалі доўга. Пры вогнішчах найбольш стойкія маладыя людзі гулялі яшчэ да 5 гадзін раніцы, а некаторыя яшчэ і ў суботу.

Паўліна ШАФРАН
Фота аўтара

У кіпіюрах уяўнай традыцыі

У Нарве дзякуючы наракалі на самотнасць.

На выстаўцы ў бібліятэцы

Гайнаўскія мастакі, фатографы і літаратары з Рэгіональнага цэнтра творчай інтэграцыі арганізавалі ў малой галерэі Гарадской бібліятэкі ў Гайнаўцы другую ўжо выстаўку прац сваіх членоў, адкрыццё якой адбылося 7 ліпеня 2000 года. Да канца жніўня працы можна будзе не толькі паглядзець, але і купіць.

На першым паверсе знаходзяцца фотааўтапартрэты Андрэя Мусько і інтарсіі Чэслава Проньчыка з натуральнымі матывамі. Зверху размешчаны фатаграфіі Ежы Вуйціка, якія паказваюць даўніе жыллёвае будаўніцтва з наваколля Чыжоў, перавезене ў белавежскі скансэн, Свята-Троіцкі сабор у Гайнаўцы і капліцу на акраіне гэтага ж горада. Тадэвуш Тапольскі прэзентуе фатаграфіі пад агульным загалоўкам „Світанне ў пушчы”. Свае працы выконвае ён спецыяльны тэхнік і здалёк краявіды на яго фатаграфіях нагадваюць рэалістычныя мастицкія карціны. Сярод мастацкіх прац вылучаюцца пушчанская краявіды Віктара Кабаца. Хаця колеры на яго карцінах амаль натуральныя, то кампазіцыі ўжо часткова абстрактныя. Пётр Гаган на дзвюх карцінах па-

казвае прыгажосць пушчанскаага дуба (алей) і партрэт свайго сына (пастэль). Увагу наведальнікаў выстаўкі прыцягваюць копіі партрэтаў Яна Матэйкі, Пітэра Паўла Рубенса і Яцка Мальчэўскага, якія высока былі ацнены за вялікую сходнасць з арыгіналамі. Тамаш Адзяевіч на пастэльных карцінах паказвае рэалістычныя матывы, а побач абстрактныя працы на тэму ўнутраных перажыванняў, скрытых для простага чалавека, прадстаўляе Радаслаў Жэра. Алейныя і пастэльныя працы, а таксама рысункі з вялікай колькасцю цветак змясціла на выстаўцы Іаанна Кярсноўская. Адзінным скульптарам, які прынёс фатаграфіі сваіх барэльефаў, выкананых з белага мармуру, з'яўляецца Яраслаў Пэршко, аўтар помнікаў Зыгмунту Аўгусту ў Кнышыне і сібіракам у Вроцлаве. На выстаўцы дадатковы змешчаны яшчэ вершы Эдварда Ліпінскага.

Аўтары выстаўкі плануюць у кастрычніку або лістападзе арганізація ў Гайнаўцы Фестываль мастацтваў пагранічча, на які запрашоцца калегі з Беларусі, Украіны, Расіі і Літвы.

Аляксей Мароз
Фота аўтара

Людзі, якія прыходзяць у бібліятэку, наведваюць выстаўку.

Панраўка

Не па віне аўтара ў артыкуле „Глядзець нам на поўнач ці на поўдзень” („Ніва” № 27/2000) здарылася арфаграфічная памылка. Нібыта дробязь, але ж мусова яе праправіць, бо інакш чытачы не знойдзе гэтай мясцовасці на карце.

Дык вось мітрапаліт Дыянісій нарадзіўся не ў Муране а ў Мураме. Гэта горад амаль тыся-

чагодовы, ляжыць над ракой Акой, якая паўтара раза даўжайшая ад нашай Віслы. У стараўскіх былінах быў багатыр Ілья Муромец, значыць, з Мурама, так прыгожа намалюваны на карціне Васільев. Цяпер Мурам налічвае 126 тысяч жыхароў. Ён жа чыгуначны вузел з электратэхнічнай, тэктальнай і дрэваапрацоўчай прамысловасцю.

(рг)

— Ці памятаеце як калісь Купалле святкавалі?, — дапытвалася журналістка праваслаўнай перадачы ў бабуль у хустачках.

— Што? Што? — здзіўляліся старожылкі.

На Беласточыне, як сведчыць Язэп Ярашэвіч, Купальніцу (свойскі варыянт Купалля) святкавалі яшчэ ў пачатку XVIII стагоддзя ў Кляшчэлях і Орлі. Ужо тады гэтыя гульні жорстка праследаваліся Царквой. Даволі арыгінальна выглядала самое святкаванне. Удзельнічала ў іх маладзь, якая тайком збиралася за мястэчкам і на скрыжаванні дарог запальвала вогнішча. Абраду спадарожнічалі спецыяльныя песні — рагулькі і сексуальныя оргі.

Сучаснае Купалле на Беласточынне апіраецца на ўяўных традыцыях. Перш за ўсё, на літаратурных творах. Многа арыгінальных ідэй давозяць нам суродзічы з Беларусі. З найболыш закінутых куткоў краіны. На апошнім

Купаллі ў Нарве звінелі шэдэўры тыпу „На Каляды... ага! ага!”

Самі арганізаторы не маюць ніякіх сумненняў, калі ідзе пра ідэйны бок святкавання. Усё тут нармалёва і о'кей! Калі выказываюцца перад камерай, чум пра змаганне стыхіі прыроды, а іх — за традыцыю. Слухаючы іх, мімавольна думаеш пра прапаведніку нью-эйдж.

„Як цудоўна меці жонку”! — хацела ся б запець разам з „Распісаным Гарадком” на нашу Купальніцу — як лейтматыў святкавання. Або паказаць п'есу тыпу „Рамеа і Джульєта”. Ці наладзіць курсы супольнага спявання пра кахранне ля вогнішча.

А ў нас засуха! Ад гадоў тыя ж са-мыя схемы. Спевы, народныя ўборы (найчасцей штучныя), самотнасць. Нейкая татальная абыякавасць для адменнага полу.

Не дзіва, што нацыя памірае, калі нават у купальскую ноч не ведаем, што рабіць.

Ганна КАНДРАЦЮК
Фота аўтара

Гісторыя цудадзейных ікон Краснастоцкай Божай Маці

Ікона Краснастоцкай Божай Маці (копія).
(заканчэнне; пачатак у папярэднім
нумары)

Цудадзейная ікона БМ спадарожнічала Тышкевічу ў вяенных паходах. Жонка Тышкевіча, Еўфрасіння, заказала копію цудадзейнай іконы ў гродзенскага мастака Яна Шрэтара дзеля таго, каб дом не заставаўся без апекі Божай Маці. Мастак напісаў некалькі копій ікон, а Еўфрасіння выбрала адну з іх, намалювану на палатне. Аднак копія не здзяйсняла цудаў. Сем гадоў пазней Еўфрасіння ўпрыгожыла копію іконы вясмю вянкамі з ружаў. Цудоўным спосабам сем вянкоў ажылі і водарам напоўнілі памяшканне, а восьмы вянок застаўся сухім.

Пасля 1659 г. арыгінал і копія Краснастоцкай іконы Божай Маці аказаліся цудадзейнымі. Палатняную копію, памерам 1 аршын і 12 вершакў на 1 аршын і 14 вершакў, відаць на партрэце Еўфрасінні Тышкевіч, які знаходзіцца ў Маскоўскім музеі.

Калі манастыром апекаваліся дамініканцы, арыгінал іконы не быў занесены ў спіс цудадзейных ікон, а толькі копія іконы Ружанастоцкай Божай Маці. Арыгінал паказвалі вернікам спадычна і знаходзіўся ён на другім павер-

се манастырскіх памяшканняў. Копія вісела ў касцёле. У 1677 г. выйшла друкам брашура з пералікам цудаў, здзейсненых пры іконе Ружанастоцкай БМ, але да нашых дзён яна не захавалася.

У 1867 г. касцёл быў перададзены праваслаўнаму духавенству разам з арыгіналам і копіяй іконы Ружанастоцкай Божай Маці. Царкоўны камітэт падчас агледзін іконы заўважыў срэбную дошчачку, замацаваную ўздоўж іконы, шырокую на вяршок, з надпісам: *возобновлена риза Тышкевичай (...) уроджэнная Сологуб (...) княже*. Поўнае адчытанне прысвячэння аказалася немагчымым, паколькі засталіся толькі паасобныя славянскія літары.

У 1900 г. з Гродна ў Краснасток быў пераведзены жаночы манастыр Нараджэння ПДМ. Іконы апынуліся пад клапатлівай апекай манашак. Пачаліся паломніцтвы вернікаў да цудадзейных ікон. Першая сусветная вайна заставіла манашак падацца разам з іконамі ў бежанства ў глыб Расіі. Пачатковая манашкі спыніліся ў *Нескучном дворце* ў Маскве, а пазней прытуліліся ў *Пустыні св. Кацярыны* ў наваколлі Масквы. Сюды трапілі таксама абедзве іконы. Неўзабаве арыгінал разам з некалькімі манашкамі апынуўся ў Петраградзе ў царкве *Краснастоцкого подворья*. Пасля закрыцця царквы адна з манашак разам з цудадзейнай іконай падалася ў Ноўгарод, а адтоль — у Пскоў. Пасля смерці манашкі іконай да 1954 г. апекавалася матушка па прозвішчы Бельская. Пазней цудадзейная ікона была перададзена жаночаму манастыру ў Гродне, а пасля яго закрыцця ў 1960 г. перанесена была ў Жыровіцкі манастыр, каб пазней знайсці сабе пачэснае месца ў манастыры ў Полацку.

А цудадзейная копія іконы Краснастоцкай Божай Маці засталася ў манастыры св. Кацярыны ў ваколіцах Масквы. Пасля закрыцця манастыра савецкімі ўладамі ікона апынулася ў *деревенскай церковке*.

(arc)

Свята ў Пасынках

7 ліпеня ў Пасынках Бельскай гміны ўшаноўвалася памяць св. Іаана. Традыцыйна прызначнага яно многіх вернікаў — жыхароў навакольных вёсак: Локніцы, Агароднік, Шчытоў. А 9-й гадзіне

раніцы ў царкве св. Іаана Хрысціцеля пачалася багаслужба, якую ўзначаліў епіскап Бельскі Грыгорый у саслужэнні 6 святароў з Бельскім, Орлі, Ласінкі, Шчытоў, Плесак, Нарвы і 2 дыяканам. Царкоўнаму хору, які складаюць жыхары Пасынкаў, памагалі манашкі з Мінска, Гродна, Украіны і Дойлід. Пасля хрэснага ходу ўладыка Грыгорый паблаславіў вернікаў і павіншаваў імяніннікаў св. Іаана. Гаварыў ён таксама пра пост, званы „Пятроўкай”, які прыбліжае насыда свята Пятра і Паўла, і пра правілы, якімі вернікам трэба ў гэтым перыядзе карыстацца. Ля царквы можна было купіць іконы, кніжкі, крыжыкі, свечы і малітоўнікі. А дзеци на расстаяленах на вуліцы ларках маглі купіць цукеркі, марожанае, цацкі. Была таксама магчымасць даць ахвяру на будову царквы св. Ўрэя ў Беластоку ці на патрэбы іншых прыходаў.

У гэтым годзе дрэннае надвор'е, пахмурнае неба і даждж напалохалі толькі частку людзей. Аднак найбольш стойкія прынялі ўдзел у святкаванні.

Паўліна ШАФРАН
Фота аўтара

Пачалася адбудова царквы

З ліпеня г.г. пачалася адбудова нядыўна згарэлай царквы на могілках у Нарве. Прывадайма, пажар успыхнуў, з першага на другі дзень праваслаўнага Вялікадня. Гістарычная царкоўка Іконы Казанская Божай Маці з 1726 года ў выніку падпалення сатлела дашчэнту. Стапаўся нават звон.

— Дзякаваць Богу, што фірма, дзе была застрахавана наша царква, не абакруцілася. Цяпер жа ўсяляк бывае, — кажа настаяцель прыхода айцепец Васіль Рошчанка. — За гроши ад страхоўкі мы адбудуем капліцу. Без вялікіх накладаў з боку парафii.

Новая капліца адбудоўваецца на каменным фундаменце згарэлай царквы. Сваім выглядам будзе адлюстроўваць папярэдні храм — канструкцыю на плане прамавугольnika, з праама закрытым алтаром і з прытворам са званіцай з заходу. У адкрытым прытворе будзе муравана з цэглы, замест дрэва нутро аздобіць тэрако-

та, а месца гонты зойме дах з бляхападобнага рэчыва.

— Калі паспрыяе добрае надвор’е, то 10 жніўня будзем ужо на гары, — кажа Яўген Влох, кіраўнік пабудовы. — „На гары”, значыць, дойдуць да даху, — паясняе.

Канчатковое завяршэнне пабудовы капліцы плануеца яшчэ да зімы гэтага года.

Аўтарамі новага праекта з’яўляюцца беластоцкія архітэктары — сужонкі Трыбуцкія. Пабудову вядзе фірма „Будірэм” з Беластока.

— Мураваная царква будзе даваць нам большую гарантыву перад пажарам, — адзначае нарваўскі настаяцель.

Сам від цэглы і гравейкі на месцы, дзе яшчэ да нядыўна трывожылі папялішчы выклікае прыток аптымізму. Разам з каменным падмуркам зроблены ўжо павышаны фундамент.

(гак)
Фота Ганны КАНДРАЦЮК

Юбілейныя святкаванні

Святкаванні двухтысячагодавага юбілею нараджэння Хрыстовага, арганізаваныя Дэканальнім інстытутам праваслаўнай культуры ў Гайнайуцы, Гайнайскім і Кляшчэлеўскім дэканатах, адбыліся 13 чэрвеня г.г. у Свята-Троіцкім саборы пад лозунгам „Ісус Хрыстос учора, сёння і ўвесь час такі самы і нязменны”.

Спачатку была адслужана літургія, якую ўзначаліў епіскап Гайнайскі Міран і епіскап Бельскі Грыгорый. Затым гості і жыхары Гайнайшчыны спаткаліся ў ніжнім царкве, дзе з дакладамі выступілі прафесар Антон Мірановіч з Універсітета ў Беластоку і настаяцель Рыбалаўскага прыхода, мітрафорны пратаіерэй, доктар Грыгорый Сасна. Сярод запрошаных гасцей былі старшыня Беларускага Саюза ў РП Яўген Вапа, старшыня ГП БГКТ Ян Сычэўскі і старшыня гайнайскіх аддзяленняў: БС у РП — Міхал Андрасюк і БГКТ — Міхал Голуб. З уступным словам выступілі епіскапы Міран і Грыгорый, а таксама дырэктар Дэканальнага інстытута праваслаўнай культуры, пратаіерэй Славамір Хвойка, які ў сваіх выказваннях падкрэсліў, што ўсё чалавече жыццё павінна быць накіравана да Бога, што трэба асцерагацца атэістычных поглядаў, з якімі сустракаемся ў сродках масавай інфармацыі.

Прафесар Антон Мірановіч расказваў пра становішча Праваслаўнай царквы ў II Рэчы Паспалітай і ў час савецкага панавання. Гаварыў ён аб адмоўных адносінах тадыніх польскіх улад

да праваслаўных вернікаў. Самым яркім прыкладам гэтаму быў 1938 год, калі разбуранных было звыш 300 царкоўных аб'ектаў. Наступны год таксама быў няшчасным, паколькі савецкія ўлады вывезлі ў Сібір многа праваслаўных святароў. У сваім дакладзе праф. Антон Мірановіч не ацэніваў сённяшніх зносін паміж польскімі ўладамі і Царквой, але пайнфармаваў, што зараз у Польшчы ў шасці епархіях знаходзіцца 250 прыходаў, 410 цэрквяў і каля 600 тысяч вернікаў.

Мітрафорны пратаіерэй, доктар Грыгорый Сасна расказваў пра праваслаўнія прыходы на Беласточыне. Звярнуў ён увагу на прыходы ў Чыжах, Кленіках, Новаберазове і Шчытах, дзе найдаўжэй захоўвалася падпарацаванне уніятам перад вяртаннем вернікаў у праваслаўе. Адзначыў ён, што самым спрыяльнім перыядам для развіцця сакральнага будаўніцтва быў канец XIX стагоддзя, калі пабудаваліся цэрквы, між іншым, у Дубінах і Шчытах.

Узельнікі спаткання наведалі фотавыстаўку цэркvaў і капліц Гайнайскага і Кляшчэлеўскага дэканатаў. Яе аўтар — Ежы Вуйцік — фатографуе цэрквы здаўна. Спонсарами выставы выступілі Гайнайскія старасты. У гэтым жа памяшканні экспанаваліся здымкі з юбілейных святкаванняў у школах у Семяноўцы, Нараўцы, Белавежы і Гайнайуцы. Сустрэча закончылася выступленнем хору Школы псаломшыкаў, якім дырыжыраваў прафесар Міхал Негарэвіч.

Аляксей МАРОЗ

Чуюся ў сіле творчага пад'ёму

На вечары беларускай паэзii ў Віленскім універсітэце — пачатак 1930-х гадоў. Пётр Сергіевіч стаіць першы справа. З архіва Марыі Марліч.

(працяг; пачатак у 28 н-ры)
1924-1925 гг. Кракаў

Прыняты быў вольным слухачом на другі курс галоўных школ у акадэмію мастацтва. Папрасіўся ў працоўню праф. Панкевіча і добра падзеічала на мяне каректка прафесара. З Вільні прывёз манеру эскізнасці. Не мог закончыць ні аднаго рисунка. Апынуўшыся ў новым асяроддзі, хутка пабачыў свой недастатак. Шмат далі для развіцця майго кругазору музеі, галерэі і старасвежына мастацкай культуры Кракава.

Вяртанне ў Вільню

Не маючы матэрыяльных магчымасцей, на другі год у Кракаў не падехаў, астаўся ў Вільні. Вярнуўся на мастацкі факультэт, дзе за год адбыліся некаторыя перамены. Прыйшлі на факультэт праф. Слендзінскі па малярстве, інж. Нарэмбскі на архітэктуру,

проф. Маралёўскі па гісторыі мастацтва. Два гады яшчэ (1926-1928) вучыўся ў працоўні праф. Слендзінскага. Напрамак, які даваў прафесар студэнтам, мне не прыняўся. Знатуры будучы энтузіястам, з жарам хапаў я акружоючае мяне з'явішча, з экспрэсіяй маляваў партрэты або пейзаж. Трэба признаць, што праф. Слендзінскі стаяў у нас на стражы рисунку і формы.

Не маючы дапамогі з дому і грамадска-дзяржаўнай падмогі, прабіваўся сам скромна, зарабляючы на выпадковых работах на прафесії. З універсітэта выйшаў я ў 1928 годзе і садзіўся на свайго „каня“. Маючы ўжо падставу, якую здабыў у школе па мастацтве, быў ў мяне адна думка — паглыбляць веды ў рисунку і малярстве, працуочы самастойна і пастаянна.

Цяжкія былі мае першыя самастой-

ныя гады. Не меў дзе жыць з тae прычыны, што не меў дакументаў, каб нармальна працісацца ў горадзе. Паступіўшы ва ўніверсітэт, аддаўся цалкам навуцы, але з-за таго занядбаў венныя павіннасці, не з'яўляўся на регистрацыі ваеннаабязвязаных. Баючыся магчымай адказнасці, не мог нармальна працісацца.

У пустым магазіне па вул. Ясінскага, у доме мастацка Шванэбаха, меў я сваю працоўню. Памог мне яе атрымаць мастак Кайрукшіц, ні капеекі за яе не плаціў. Дом стаяў на мала заселенай вуліцы, таму і таргайцы не мелі дастаткова кліентаў, каб таргаваць. Тры магазіны стаялі гадамі пустыя. У адным з іх змяшчалася мяне першая працоўня, 5 метраў высокая, абвешаная зверху ўніз студыйнымі работамі. У ёй я патаемна жыў. Зімой было так холадна, што замярзала вада, бо печ не грэла. Жыў я там на працягу пяці гадоў. Цяжка было зімой вяртагацца дамой з прамоклымі ногамі, доўга кружыў каля магазіна, пакуль кончыць стораж чысціць снег. Стары стораж Аляксандр (лічыў сабе 90 гадоў, без зубоў) даўно ўжо падазраваў, што я тут сплю і пільнаваў. А калі зойдзе да мяне, як жа да яго я з усёй душы ветлівы, не дам яму пачаць гутарку пра тое, што я тут начую. Так топаў каля яго, рысаваў яго партрэт, так і выйдзе ад мяне нічога не сказаўшы.

Адной позняй восенню за сцяной у працярні рабілі рамонт. Бляшаную трубу, якая спалучала мяне печ з комінам выкінулі і дзіру замуравалі. Прыйходжу дахаты, холадна, не маю дзе і чаю закіпяціць. Гляджу на дзверцы пад сталіваннем і думаю сабе, пушчу туды дым, а быў ў мяне жалезнай пілітой і бляшаныя трубы. Паставіў да дзверцаў трубы, запаліў і тады так па-

цягнула, што аж загудзела. Чай вару, трубы накаліяюща, цяпло шугае. Проста не мог нацешыцца. Але кароткая была мяне радасць. Чую, стукаецца хтосьці ў дзверы. Ага, гэта стораж Аляксандр. Кажа: „Недзе пажар у дому і ва ўсіх кватэрах поўна дыму і не можам знайсці дзе, можа тут што якое?“ А я кажу: „У мяне ўсё спраўна, я во тут пліту паставіў, бо ж і не холадна, але хоць чаю звару, сагрэцца“. Як глянуў ён уверх, закрычаў, бо трубы быў ўваткнуты ў дзверцы вентылятара, які спалучаны з усімі кватэрамі.

Заве мяне гаспадар дома і кажа: „Я пану прыкрасі не раблю, то пан мне робіць. Паглядзіце, поўная спальні ў мяне дыму“. А я, збядніўшыся, стаў казаць: „Даруйце мне, у мяне так холадна, што шукаў выхад для дыму і не ведаў, што гэта вентылятар, думаў што звычайны праход у комін“.

Усё-такі гаспадар гэтым так пераняўся, што сказаў печніку прафіць у сцяне паўтара метра праходу, каб спалучыць маю печ з комінам. Шырокія вітрыны складаюць студзіл зімой нутро маёй працоўні. Адной ночы чую, што капае са сталівання вада; думаю, перастане, аж далей больш ліеца, а мароз у хаце. Трывожна ўстаў, апрануўся, але незадоўга перастала. Я супакоўся і лёг спаць. Назаўтра гляджу, па ўсёй падлозе лёд-слізганка.

Аднойчы стаяў вялікі мароз. Гляджу змерзлы, прахукаўшы ў шыбе шкляных дзвярэй адтуліну, на вуліцу. Насупраць быў паварот з адной вуліцы на другую. Было слізка. Хто ехаў, сані шырокія на павароце адкідала. Вёз чалавек вугаль і так адкінула яму воз, што з воза аж пад ходнік зляцеў вялікі кусок вугалю, прости пад мае дзверы. Чалавек на маё шчасце не аглянуўся, а я выскочыў, схапіў вугаль і да сябе. Не маючы ў тулу пару чым запаліць у печы, мне паціх часцілася.

(працяг будзе)

Ездзіла так, як у нас

Успаміны Веры ГРЫНКЕВІЧ з Вулькі-Выганоўскай у Арлянскай гміні, народжанай у 1925 годзе.

У 1943 годзе, два тыдні пасля смерці бацькі, забралі мяне на прымусовую работу ў Германію. Асталіся дома старая і глухая мама і дзесяцігадовы брат. Брат, бывала, косіць, косяць, ляжа і заплача. Мяне быў звольнілі ад вывазу ў Нямеччыну, але солтыс за суседку мяне зноў вызначыў, бо з суседкай бацька прыйшоў і яе выкупіў, а мяне не было і каму выкупляць, і не было за што, бо нават хлеба дома не было.

Да Кляшчэль пехатою з клункамі ішла. Яшчэ адзін, што паліцыянтам нямецкі быў, свайго сына адводзіў са мною. У Кляшчэлях нас забраў нямецкі камісар і завёз у Бельск. У Бельску сядзелі мы цэлы тыдзень. Туды мама яшчэ прыезджала, праз аkenца ў браме на мяне паглядзела. У Бельску нас не абследавалі, толькі чакалі, каб нас больш назбіраць. Пасля пагрузілі нас у эшалон з цялячых вагонаў і павезлі.

Завезлі ў Кёнігсберг. Там у цемры, збіўшыся ў кучку, мы пераначавалі, а рана нас забіrali. Асталася я адна, прыйшоў немец, вялізны, агромні. Вядзе, а я нічога не разумею. Завёў, заўдаў распрануцца. А на мяне толькі самаробнае пальтэчка. Даў дзеравяную клёмбу на ногі і гной загадаў растрасаць, але каб дакладна.

Былі там яшчэ Зіна з Суботкі, што за Катламі, і Генік з Лубіна; яны к сабе меліся і іх неўзабаве недзе адаслаў. Былі яшчэ Флёрэк з Гродна і Генрык з Сувалак; гаспадар мяняў іх, як што не так было. Многа работнікай мяняў, толькі я цэлы час у яго была. Усюточко, усё рабіла! Меў дзесяць кароў, і свіней меў. Трымаў лісоў — я іх карміла і скруп здзірала з іх. І малако вазіла, а не ведала, што трэба правым бокам ездіць, а ездзіла так, як у нас, у Вульцы.

Гаспадар увесь час страшыў, што застрэліць. Сабакам партыйным, гітлерераўскім ён быў, на сцяне некалькі вінтовак віселі. Аднойчы мыла я банку па малаці і ту ю ваду парасяціала; малака не было, бо ў малачарні ўсё злілі, нічога не пакінулі. І ён тады ўдарыў мяне — я крывею залілася. Пасля, як крыху акрыяла, пайшла я да солтыса, але яго не было дома; солтысіхі сказала, каб пасля прыйсці. Вярнулася я дахаты па лахі, а гаспадарова цешча кака мяне, каб я не ішла да солтыса, бо пан казаў, што больш не будзе мяне біць. І я больш не пайшла.

Спала я на гарышчы, пасля ў ганку. Не мела я ні хвіліны, каб куды пайсці — усё рабіла. Кароў дайла, банкі насыла. У час жніва збірала снапы і ногі падзверла так, што асыпаліся ў адзін струп. Гаспадар паглядзеў, узяў шчыпцы і ўсё жыўцом пазвальваў, а пасля

ватаю, насычанаю пергідролем, памазаў і мне тая рана загоілася.

Гаспадар трymаў пяцьсот лісоў. Каю і коней пабітых падбіраў ім. Забіваў іх, скuru здзіраў, галаву і ногі адрубаваў, завіваў тушы ў паперу, клаў у скрыні і недзе высылаў. Нам з лісоў гуляш варылі і палівалі бульбу, якую нам на лісінам сале смажылі. І скварак з лісоў напотіць гаспадыня цэлую міску. Есці хочацца, я кусок хлеба ўшчыпну, памачу ў тяя скваркі і так ем. Як у парніку варыла, то некалікі бульбай сабе падбірала.

Наступаў фронт. Гаспадар будзе зрабіў, а сам раней паехаў. Я хлеб расчыніла, каб на другі дзень спячы, але гаспадыня загадала ехаць. Генрык запрог у воз пару коней і мы паехалі з гаспадыня і дзецьмі — дзвюма дзяўчынкамі. Мне гаспадыня кожух гаспадароў дала. Усе едуць, а я адна пехатою іду побач з возом. Заехалі ў лес, у вялікім доме затрымаліся. Гаспадыня адправіла мяне назад, хлеб спячы. Я спякла хлеб, вярнулася, а там гаспадыня ўжо няма. Адна руская сям'я асталася і ў адной зале поўна раненых немцаў. Ускакваюць саветы:

— Хто здзесь?
— Свае.
— А то хто?
— Немцы.
Нам загадалі выходзіць, бо набліжаўся бой. Немцы атакуюць, рускія на гармошцы граюць. Кулі свішчуць, а я з тымі рускімі іду полем, у кажусе, хлеб да сябе прыціскаю. Я той кожух

скінула, завінула ў яго хлеб і на куст палажыла. Зайшлі ў маёнтак маіх гаспадароў — кабыла забіта, каровам галовы паадрэзваны...

Зайшла я на пункт, там дзяўчата адусюль былі: і з Варшавы, і з-пад Варшавы. Саветы заставілі мяне кароў гнаць. Праз вялікі мост пераганялі, карова адна другую піхні, і ў ваду. Каровы тая паплаваюць і топяцца, целяцца, не доены...

Як загналі кароў у Польшчу, то мяне на некрытай платформе ў Мінск павезлі, бо я прызналася, што беларуска. У Жабінцы апалі нас рускія і цягнуць з нас валізкі, вузялкі, ўсё! Завезлі ў Брэст і там у бюро мяне сталі браць:

— Ты, нямецкая к.... трэба было ў партызыаны!

У Высокім я чакала на поезд у будыцы, бо станцыя разбіта была. Есці хоцяцца. Побач хатка стаяла і баба з тae хаткі цёплых картофляў мне прынесла. Каля Пухава выкінула я з поезда валізку, вузялк і сама выскочыла. Прыйшла дадому, хата спалена. Мама з братам у суседа жылі і я туды пайшла.

Нядоўга там жылі, бо гаспадары ў Расію выехалі, а з Германіі вярнуўся іх сын і нас прагнаў. Нас прыняў другі гаспадар. Прадалі мы ўсё, што мелі, і хатку ў Грабаўцы, што каля Дубіч, купілі. Брат, хата яшчэ малы быў, ту ю хатку саломаю перакрыў. А я і дровы рубала, і сечку рэзала. І людзі калісь у бядзе дапамагалі — іншыя былі, чым сёння.

Запісаў Аляксандр Вярбицкі

Дзіўнае дзіця

У 1824 годзе ў мястэчку Вялікая Бераставіца адбылася незвычайная падзея, якая зацікавіла самыя вышэйшыя кіруючыя колы Гродзенскай губерні. 27 ліпеня мяшчанка Старжынская нарадзіла дзіўнае дзіця. Яно больш нагадвала пачвару, а не чалавека. Дамо слова дакументу: „Лицо непохоже чловеческому, нос начинается с чела, с левой стороны головы нарости большой наподобие пузыря, на голове волосы длинные, на руках и ногах пальцы в одно место соединены. (...) Между тем сообщаем, что рожденное чудовище по рождению живое, но не принимает корму” (*Нацыянальны гісторычны архіў Беларусі ў Гродне*, ф. 9, опись 7, дело 86). Па патрабаванні гу-

бернскіх улад у Бераставіцу быў накіраваны лекар Крулікоўскі з Ваўкавыска. Ён пакінуў нам больш навуковае тлумачэнне незвычайнага немаўляці. „Во исполнение предписания оной управы от 30.07.1824 г. прибыв в м. Великая Берестовица, где освидетельствовал мёртвого младенца мужского пола родившего мещанко Старжинскую, следующих знаков: с левой стороны на голове пузырь названием (Hidrocephalus), одержим болезнью называемой (Labium Lepormum) и на правой ноге три пальца соединены в одно место”. Пасля медычнага агляду памерлага дзіцяці высветлілася, што яно не ўяўляе ніякай навуковай зацікаўленасці. І было прынята рашэнне пахаваць яго на парафіяльных каталіцкіх могілках мястэчка Вялікая Бераставіца.

Генадзь СЕМЯНЧУК

дзе ўрэшце выйшлі на шырокую, прамую дарогу, якая зусім неспадзівана паявілася перад намі. На плячах у мяне — мяшок са збожжам. Эты мой сон напамінае тое, што снілася раней, дык мо і спадзівацца можна добра?

Грыша

Грыша! Сапраўды ізноў табе сніца мутная вада, балота. Гэта абазначае нейкую страту і непрыемныя справы. Але ж ты праз гэта балота пранёс мяшок са збожжам, хачы было гэта зрабіць нялётка. А збожжа ў сне, як вядома, абазначае прыбытак, поспех у спраўах і гаспадарцы. Значыць, нешта ў цябе выйдзе дасканала, тым больш, што вы неспадзівана выйшлі на шырокую, прамую дарогу. Дарогу шырокую, роўную і прыгожую сніць — поспех і слава; вузкую і брудную — беднасць і цяжкое жыццё. Так што, Грыша, бачыш сам: збожжа ты выратаваў і дарога твая была такая, якая прадвішчае вялікі поспех. А тая вада, як заўсёды, пры дасягненні прыбытку ці іншага поспеху бывае мутная.

АСТРОН

ВЕР — НЕ ВЕР

Даражэнкі Астроне! Я цябе зусім замучу сваімі снамі. Ужо, здаецца, адзін сон выясніўся (пра ўнуччыны клопаты ў школе, я табе гэта напісаў у мінулым тыдні), як ізноў сніца мне падобны сон.

Ізноў ідзем мы з унучкай па загарадзімай роднай сядзібі. Я цяпер жыву ў горадзе, а сон перанёс мяне ў вёску, дзе я раўдзіўся. А там стаіць вада. Там заўсёды было вельмі мокра. Маці мусіла рабіць вельмі высокія грады, каб не заліло гародніну.

Мы ідзем, а ўсюды гразка, стаіць мутная вада, мы ледзь выцягваем ногі з граві. На плячах я нясу мяшок са збожжам. Мне цяжка. Яшчэ ж трэба трymаць за руку ўнучку. Раптам збожжа ўвалілася ў ваду. Разам з унучкай мы выцягваем мяшок. Ізноў я яго нясу на плячах. Вада падыходзіць аж мне пад пахі, залівае збожжа. Унучка (яна высокая) стараецца мне дапамагчы, падтрымлівае мяшок. Неяк мы з ёю, месячы тое балота і па пояс у ваде.

Дарогі — найважнейшыя

Сельскагаспадарчая Сямятыцкая гміна існуе ад 1 красавіка 1992 года. Знаходзіцца яна ў прыгожай даліне ракі Буг. Акружаюць яе Мельніцкая, Гродзіская і Драгічынская гміны. Яна і суседняя Мельніцкая найдалей распаложаныя гміны на поўдзень Падляшчскага ваяводства. Пражывае ў ёй 7 300 чалавек.

Першай — пасля 1992 года — важнай інвестыцыйя была пабудова гідрафорні.

Прыйдзеца начаваць у полі

Юры Хаманскі пры загрызеным сабакамі цяляці.

Юры Хаманскі з вёскі Спічкі — адзін з самых буйных гаспадароў у Арлянскай гміне — апрацоўвае каля ста гектараў зямлі і спецыялізуецца ў жывёлагадоўлі: разводзіць малочных кароў голыштэйнска-фрызійскай пароды. Ягоны статак налічвае 25 кароў і 32 штукі маладняку. Апрача гэтага фермер трymае 9 коней і статак авечак. Нядыўна ў яго гаспадарцы згадзены былі ў карыстанне новая абора і танк для малака ёмістасцю 970 літраў з дайльным апаратам.

Хаманскі, так як і іншыя земляробы Падляшши, пацярпеў ад сёлетніяй засухі. Апрача гэтага не даюць яму спакою бяздомныя сабакі, якія нападаюць на жывёл.

— У палове чэрвеня ноччу разбудзіў мяне брэх сабак, — расказвае Юры Хаманскі. — Акозалася, што авечкі не стаіць у аборы, а толькі бегаюць па падворку, а адну сабакі загнагаў ў гараж і задушылі. Некалькі дзён пазней ватага сабак ноччу адгрызла вуши суседаму цяляці. Загрызлі б яго, калі б я не адагнаў сабак. А калі ноччу 20 чэрвеня заехаў я на пашу, знайшоў там загрызене цяля.

Селянін падаў у гміну заяву аб кампенсацыі ўчыненых сабакамі страт. Яшчэ раней, у сакавіку, 28 жыхароў Вулькі і Спічак патрабавалі ад войта правесці акцыю па вылаўліванні бяздомных сабак. Войт у сваю чаргу звярнуўся да ваяводы, каб той дазволіў пастраляць валацужных сабак. Акозалася, што гэтая справа не знаходзіцца ў кампетэнцыі ваяводскіх чыноўнікаў, толькі міністэрскіх. Ранейшае распара-

джэнне Міністэрства аховы асяроддзя бяздомнага сабаку лічыла шкоднікам, цяпершыя — ужо не. Змяніць гэтае распараджэнне павінен міністр.

— Калі ўлады не здолеюць вырашыць праблему бяздомных сабак, сялянам прыйдзеца начаваць у полі, — кажа Юрый Хаманскі.

У адпаведнасці з законамі, справу павінна вырашыць гміна, але абыходзіць яе бокам. У законе аб ахове жывёл выразна напісаны, што „гарантаванне апекі над бяздомнай жывёлай і вылаўліванне яе — гэта ўласная задача гміны”. На думку павятовых радных, неабходна арганізаваць агульны прытулак для валацужных сабак у самым Бельску, паслугамі якога карысталіся б усе гміны Бельскага павета. Арганізованне сабачніка ў кожнай гміне нерэальнае па фінансавых прычынах. Карыстацца паслугамі беластоцкага прытулку таксама дорага, бо за аднаго злодзенага сабаку трэба заплаціць 250 зл. Восем гмін магло б скінуцца на заснаванне адной такої установы.

Сабакі, якія пагражают жывёле на пашы, не даюць спакою сялянам. Гміна цікавіцца сабакамі толькі тады, калі збірае падатак ад іх уладальнікаў. Страхавая кампанія ПЗУ не толькі адмаўляеца плаціць сялянам кампенсацыю за шкоды ўчыненые сабакамі, але нават не страхуе ад таких выпадкаў. Такім чынам сяляне пакінуты самі сабе, а закон аб ахове жывёл ахоўвае не толькі іх, але і іх катай.

Міхал Мінцэвіч
Фота аўтара

Івалга

Кожнай раніцы чую звонкі напеў прыгожай птушкі — івалгі. На май падворку расце многа розных дрэў: разгалісты каштан, магутны дуб, бярозы, асіны, акацыі, а і ў суседзяў гэтага не бракуе. І гэта ўсё, як невялікі мешаны лес — рай для птушак. Яны тут кричаць і спявачаць. Найбольш люблю звонкі напеў івалгі. Старэйшая людзі гаварылі, што калі яна кричаць, дык авбашчае даждж. Але сёлета з дажджом — як

на пустыні Сахара: суха, суха і яшчэ раз суха. Аднак івалга, мо каб нас пачешыць, співае раніцай, днём і пад вечар; асабліва мілагучны крык самца. Убачыць яе на дрэве вельмі цяжка, бо яна зашываеца ў висока сядзіцца ўздоўж лістоў. Гэта надзвіна прыгожая птушка, бо крылы ў яе чорныя, а сама жоўтая; памерам яна блізкая вялікаму шпаку. Івалга асцярожная і пад аховай. Калі ўбачыць чалавека, пералятае на другое дрэва, каб працягваць свае цудоўныя напевы.

Мікалай ПАНФІЛЮК

Хто дапаможа?

Як перадаюць сродкі масавай інформацыі, ад сёлетніяй засухі найбольш падзеяў падляшчскага сельскагаспадарчага сектора. Страты ў збожжавых культурах дасягнулі тут 80-100%. Засохлі таксама многія сенажаці, сяляне не касілі травы і не маюць дзе пасвіць кароў. У некаторых выпадках яны вымушаны прадаваць жывёлу па нізкіх

Мікалай ЛУК'ЯНЮК

цэнах. На дадатак мароз на Сёмуху (18/19 чэрвеня) памарозіў палеткі з гароднінай.

Хто тады дапаможа сялянам? Ці здымуць ім падаткі? На гэтае пытанне, відаць, цяжка будзе адказаць, паколькі палітыкі моцна цяпер заняты презідэнцкай кампаніяй і не ў галаве ім сялянскія праблемы.

Мікалай ЛУК'ЯНЮК

Камп'ютэрны набор: Яўгенія Палоцкая, Марыя Федарук.

Друкарня: „Orthodruk”, ul. Składowa 9, Białystok.

Tekstów nie zamówionych redakcja nie zwraca. Zastrzega sobie również prawo skracania i opracowania redakcyjnego tekstu nie zamówionych. Za treść ogłoszeń redakcja nie ponosi odpowiedzialności.

Prenumerata: 1. Termin wpłat na prenumeratę na IV kwartał 2000 r. upływa 5 września 2000 r. Wpłaty przyjmują urzędy pocztowe na

terenie woj. podlaskiego i oddziały „Ruch” na terenie całego kraju.

2. Cena prenumeraty na IV kwartał 2000 r. wynosi 19,50 zł.

3. Cena prenumeraty z wysyłką za granicę pocztą zwykłą — 84,00; pocztą lotniczą Europę — 96,00; Ameryka Płn., Płd., Środk., Afryka, Azja, Australia — 120,00. Wpłaty przyjmuję „RUCH” S.A. Oddział Krajowej Dystrybucji Prasy, ul. Towarowa 28, 00-958 Warszawa. Nr konta PBK S.A. XIII Oddział Warszawski 11101053-16551-2700-1-67.

4. Prenumeratę można zamówić w redakcji. Cena 1 egz. wraz z wysyłką w kraju wynosi 2,70 zł, a kwartalnie — 37,80 zł; z wysyłką za granicę pocztą zwykłą — 3,60 (kwartalnie — 50,40), pocztą lotniczą: Europa — 4,20 (58,80), Ameryka Płn., Płd., Środk., Afryka, Azja, Australia — 6,30 (88,20). Wpłaty przyjmuję Rada Programowa Tygodnika „Niwa”, Białystok, ul. Zamenhofa 27, nr konta PBK S.A., I Oddział Białystok, 11101154-207917-2700-1-65.

Niva

ТЬДНЕВІК
БЕЛАРУСА
У ПОЛЬШЫ

Выдавец: Праграмная рада тыднёвіка „Niva”.

Старшыня: Яўген Мірановіч.

Адрас рэдакцыі: 15-959 Бялосток 2, ul. Zamenhofa 27, skr. poczt. 149.

Тэл./факс: (0 85) 743 50 22.

Internet: <http://www.kurier-poranny.com/niva>

E-mail: niva@kurier-poranny.com

Ніўка

Фота Ганны КАНДРАЦЮК

„Даўціны” Андрэя Гаўрылюка

Амерыканец і савет спрачаліся, хто быў выдатнейшым палітыкам: Гувер ці Сталін.

— Гувер, — гаворыць амерыканец, — быў выдатным чалавекам і палітыкам. Галоўнай яго заслугай было тое, што адвучый наш народ пісь гарэлку.

— А Сталін адвучый наш народесці.

* * *

Лекар абследуе хворага, якому раней загадаў дыет. Памераў пульс і кажа:

— Нягледзячы на забарону, вы елі мякка зваранае яйка.

— Пан доктар даведаўся пра гэта на аснове пульсу?

— Вядома: у яйку знаходзяцца серка, фосфар, бялок, які ўздзеянічаюць на страўнік, а гэта адбіваецца на працы сэрца.

Калі хворы выйшаў, здзіўленая медсестра пытаем лекара:

— І вы сапрауды пазналі, што хворы еў яйка?

— Безумоўна, — усміхнуўся ўрач, — яго кашуля была пабруджана яйкам.

* * *

Бландзін уручае сябру візітную картачку:

— О, я не ведаў, што ў цябе тэлефон, — здўляеца сябра.

— То ты не чытаў тэлефоннай кніжкі?

* * *

Гутараць дзве сяброўкі:

— Ці давялося табе сустрэць такога мужчыну, які далікатным дотыкам крануў бы табе кожны твой нерв?

— Вядома! Гэта мой дантыст.

* * *

Лекар аглядае блюетэн хворай:

— Ой, не падабаецца вы мне, не падабаецца...

— І вы, пан доктар, таксама не самы стройны.

Падзея

Такога ў выканкаме не чакаў ніхто, будынак быццам раптам вымер, апанаўшай яго цішыня магла супернічаць з цішынёй глыбінь космасу. Здавалася, нават бронзавы Ленін на плошчы ад здзіўлення апусціў вечна працягнутую руку. Гром сярод зімы ці снежная заўе ў ліпені наўрад ці маглі болей здзіўіць выканкамаўскіх работнікаў. Усе: і загадчыкі аддзелаў са сваімі замамі, і бухгалтеры з канцылярыяй, і сакратаркі з машыністкамі, і нават заўхоз, так аслупяне, што мала адрозніваліся ад вечна жывога Ільіча. У такі стан іх увёў акуратны надпіс чырвонымі літарамі на белам фоне: „Жыве Беларусь!” на дахах службовых аўтамабіляў старшыні выканкама і кіраўніка презідэнцкай вертыкали.

Здавалася, нічога не прадвяшчала таго, што павароту падзеяй. Дзень пачынаўся як заўсёды. Толькі-толькі апошнія спозненія заскочылі ў кабінеты. Толькі мясцовыя прыгажуні закончылі ўладкоўваць свае прычоскі і прыгатаваліся падводзіць бровы, вейкі і вусны. Толькі мажнія матроны дасталі свае клункі з печывам і ўключаюць першы раз за дзень электрачайнікі, а кіраўнікі аддзелаў выканкама і вертыкалі ўхапіліся за трубкі тэлефонаў, каб праінфармаваць калег, што „Ваш” і „Наш” ужо на месцы... Як быццам усіх праняло электратокам магутнасцю, па меншай меры па трох кілаваты на службовую адзінку і напружваннем некалькі соцені вольт, карацей — быццам ляснула кожнага па патыліцы маланкай! Павольна і паважна зядзжаючы лімузіны высокага начальніцтва ўпрыгожваў крамольны (а можа ўжо і не?) надпіс.

Толькі, мабыць, хвіліны праз тры, па кутках еўра-адрамантаваных кабінetaў, пачуліся ўстрывожаныя перашэптанні:

— А я ўчора вам казаў, што нездарма ўсё начальніцтва ў сталіцу выклікалі...

— Дык жа на нараду па забяспечэнні сельскай гаспадаркі, як заўсёды...

— Гэта было толькі прыкрышцё, не будуць жа на ўвесе свет крычаць...

— А што ж зараз будзе, я павінен сёння Самаму прадставіць аналітычную запіску аб падтрымцы апазіцыйнай дзяржаўнага курсу і аб поўной ліквідацыі апазіцыйных настроў у нашым рэгіёне?

— Ну, не ведаю... Думайце самі. Я ў такія справы не лезу.

— Можа цяпнер яе лепей парваць?

Апошнія пытанні паляцела ў пустэчу, асцярожны субяседнік абацтва знік ад граху падалей.

Кіраўнікі аддзелаў ізноў ухапіліся за тэлефоны:

— Вас на нараду яшчэ не выклікалі?..

І нас не. Дзіўна...

Пасля ўсё кінуліся да радыёкропак і, каму па ранзе іх можна было мець на рабочым месцы, тэлевізараў. Тэле-

чанне якраз у гэты момант трасліравала „рамку”, што вельмі напалохала выканкамаўскіх гледачоў, а радыё — народныя песні, што наводзіла на пэўныя роздум. Службоўцы абедзвюх уладных устаноў губіліся ў цяжкіх здагадках. Натуральна, што ніхто не працаваў. Ля прыёмных і іншых кабінетаў ужо сабраліся вялікія чэргі, у якіх ужо пачыналіся высвятленні адносін: „Стаяла!.. Не стаяла!” Гул за дзвярыма яшчэ болей нераваў чыноўнікаў, патрэбна было пачынаць прыём, а не вядома якія ражэнні выносіць.

Канчатковую сумяту ў радыё дзяржслужачых унеслі неадэкватныя звычайныя паводзіны начальніцтва. Галава вертыкальнай адміністрацыі замест таго, каб склікаць падначаленых на штодзённыя прафілактычныя сядзянні моцы разнос, нечакана забраў у сакратаркі пошту і закрыўся ў кабінцы. А старшыня выканкама, наадварот, замест таго, каб, як звычайна да абеду чытаць паперы, рушыў па аддзелах, задаючи недакречныя, наводзячыя жах пытанні:

— Ну, як справы? Да мяне пытанні ёсць? Можа якія скаргі? — ды крохыў далей.

Так ён прайшоў праз уесь калідор аднаго паверху, падняўся на наступны і тут убачыў праз акно свой аўтамабіль... Сказаць, што ён спужаўся ці разглаваўся — нічога не сказаць. Сума супярэчлівых пачущаў захапіла старшыню, ён адначасова хацеў: закрычаць на ўсю моц, каб высвятліць, хто гэта зрабіў; выклікаць начальніка міліцыі, каб знайшоў і пакараў вінаватых; бегчы ўніз, каб схаваць машыну ў гараж, преч ад вачэй; хутчэй патэлефанаваць прэзідэнту, каб яго ніхто не апярэдзіў і не сказаў нешта не тое; і..., і многа яшчэ чаго хацеў аразу зрабіць старшыню. Але толькі таптаўся на месцы і хапаўся за сэрца.

Між тым галава адміністрацыі, пра-гартайшы газеты, устаў ад стала і падышоў да акна. Ён убачыў тое самае, што вось ўжо ад паўгадзіны бачылі яго падначаленія. Трэба сказаць, што ў „вертыкальнага” нервів аказаліся мацнейшымі і рэакцыя імгненнай. Праз хвіліну яго аўтамабіль быў схаваны ў гараж, а да старшыні выканкама пасланы супрацоўнік з рэзкім пытаннем, што гэта за лозунгі на выканкамаўскіх машынах.

Што было далей?

Далей супрацоўнікі абодвух ведамстваў уздыхнулі з палёгкай і да вечара аблікоўвали падзеі раницы, здымачы стрэс — хто чаем і кавай, а хто чым і мацнейшым. Прыём наведвалынікаў, натуральна, так і не пачаўся.

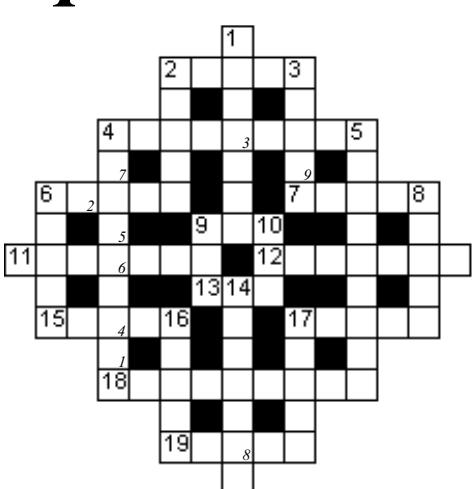
Руплівы работнік прадставіў Самаму аналітычную запіску аб апазіцыі.

Міліцыя злавіла двух сямікласнікаў, пішучых слова „RAP” чырвонай фарбай на белай сцяне. Бацькам уляпілі штраф, а смургеляў паставілі на ўлік Камісіі па непаўнолетніх.

А пасля.... Пасля ўсё было забыта.

ЮРЫ ДАВІДЗЮК

Крыжаванка

нем пад скuru ўнутранага органа, 4. сын сястры або брата, 5. ненатуральная ўбуджанасць у паводзінах, 6. клятва, 8. наканечнік бутэлькі праз які дзіця ссе малако, 9. колькасць працы выкананая сілаю аднае дыны на дыстанцыі аднаго сантиметра, 10. рыбалоўная снасць на абручы, 14. жыхар Майкопа, 16. пучок нітак звязаных разам у канцы, 17. тонкі аскепак лучынкі, плаочки.

(III)

Рашэнне крыжаванкі складуць літары з пазначаных курсівам палёў. Сярод чытачоў, якія на працягу месяца да-шлюць у рэдакцыю правільныя рашэнні, будуть разыграны кніжныя ўзнагароды.

Адказ на крыжаванку з 24 нумара

Гарызантальна: вышыня, каланча, лысіна, просінь, секцыя, альвас, Каракол, кляймо, капітан, Патасі.

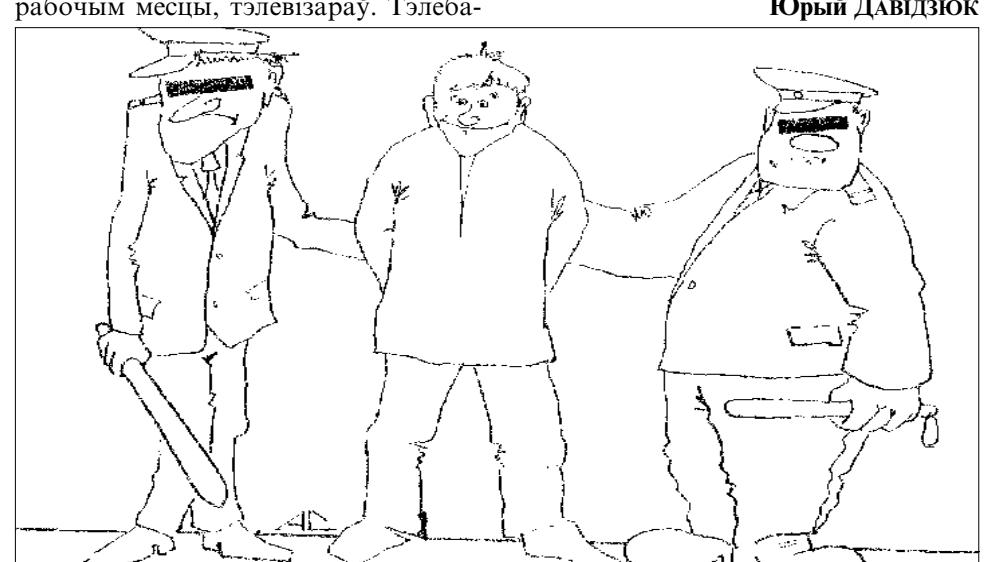
Вертыкальна: скупка, Алголь, ангіна, валкс, цясак, ненцы, Еўропа, цыкута, яблыня, Лулеа, вайна, скокі.

Рашэнне: У скупога бацькі марнатаўныя сыны.

Кніжныя ўзнагароды высылаем Наталіі Герасімюк з Гайнаўкі і Мікалаю Сазановічу з Навін-Вялікіх.

Гарызантальна: 2. непрыхільнік, 4. народная дачка, 6. саставная частка ланцулага, 7. пункт у сузор’і Геркулеса ў якога напрамку рухаецца сонечная сістэма, 9. рака ў Германіі недалёка граніцы з Галандыяй, 11. група музыкантаў, 12. каштоўны камень фіялетавага або з блакітным адценнем колеру, 13. металічны крук, 15. насякомае, якое скача і стракоча крыламі, 17. прадмет для дзіцячай гульні, 18. разрад, 19. чарцёж, агульнае апісанне.

Вертыкальна: 1. перажытак мінулага, 2. пасудзіна для вады, 3. хвароба брушной поласці звязаная з выпадзен-

Мал. Алеся СУРАВА